

ԱՌԻՐԱԿ

ՀԱՆԳԵՍ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 29

||

ՅՈՒԼԻՍ 19 1903

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նրաժեսուրին եւ Քրիստոնէական կրօն
Դժբաղդին մօր մխիթարութիւնը
Անգլիական գրականութենէն. — Ուօրսուօրֆի բա-
նաստեղծութիւնը. (Գրական ուսումնասիրու-
թիւն)

Ապրող Դիրքեր. — Յոբի Դիրքը

ԺԺ. Դարու Անգլիացի բանաստեղծներ. — Ունօդըր
Սօդ. (Կեանք եւ գործերը)

Կրօնական բանաստեղծութիւն. — Խաչին Սփոյանքը
Անհրաժեշտ լուսաբանութիւն մը (Պատասխան՝ Յակոբ
Դուրգենի մեկ խեղաթիւրումին)

Արդի դիւանագէտներէն ո՛վ է ան որ յաջող դերասան
եղած է

Մտածումներ

Հանգիստ Տ. Մեղիսեղեկ Ս. Արք. Մուրաշեանցի
Նոր եւ Տարօրինակ. — Կարճահասակներուն աչքը
չոյս = Դրող մեկնայ (Stenodactyl)

Շաքրուան Նօթեր = Քաղաքական = Լեոն ԺԳ. Պապը (Կենսագրութիւն)

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. Ճէճիճեան
ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՇԱՆԹԱՑԻՕ
ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԵՍԻԱՆԱՆ

X.
ԱԿԻԻԼԻՆԷ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Յ. ԱԼԱՆ

ԽՈՀԱՍԷՐ

Հատը 40 փարա

ՏՊԱԴՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

1877ին Բէրուճիայէ կանչուեցաւ Վատիկան՝ պապական դիւանապետ և կարդինալապետ ըլլալու : Այդ պաշտօնին անուանուեցաւ Նոյ. ամսուն, և հետեւեալ տարին Փետր. 8ին Պիոս Թ.ի երկարատեւ Պապութիւնը կը վերջանար :

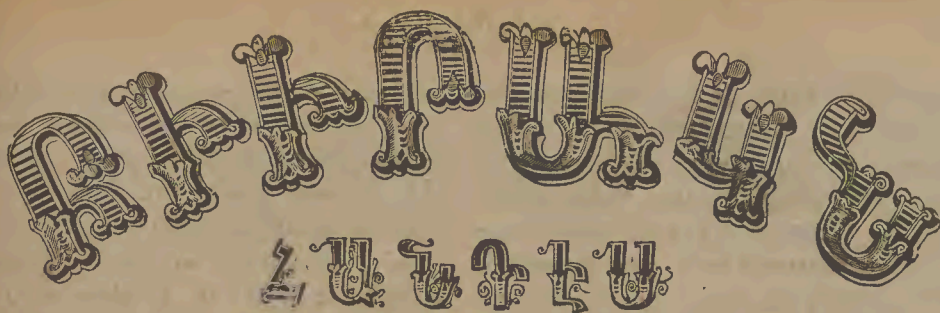
Իբրեւ կարդինալապետ՝ կարդինալ Բէչչիի վիճակեցաւ եկեղեցիին գործերը վարելու պաշտօնը Պապին մահուան եւ նոր Պապի մը ընտրութեան շրջանին մէջ, եւ բոլոր հարկ եղած կարգադրութիւնները ընելու : Փակարանը ի նիստ գումարելու համար, 1878 փետր. 18ին Փակարանը սկսաւ : Կը սպասուէր որ կարդինալ Ֆրանքի ստանայ ձայներուն ամենամեծ մասը. բայց երբ յայտնի տեսնուեցաւ որ ինք եւ կարդինալ Բէչչի ամէնէն առաջնակարգ ընտրելիներն են, Ֆրանքի ծնրադրեց իր մրցակցին առջեւ, և այսպէս՝ յորդորեց կարդինալական Ժողովին բոլոր անդամները որ իրենց քուէները Բէչչիին տան : Այսպէս քուէներու միաձայնութեամբ պապական աթոռը բարձրացաւ :

Նորընտրիք Պապը իսկոյն Լէոն Ժ.Գ. անունը առաւ, եւ ընդունեց եւրոպական զանազան արքունիքներու շնորհաւորութիւնները : Խոյրը զբաւ Մարտ 3ին Սեքրետոսեան Մատուռին մէջ :

ԱՓՍՍԹՕԼԻԲ ԻՆՍՍԻԹԻԻԹ, ԳՈՆԵԱ (ՃԵՆԱՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ)

Վարժարանս կ'աւանդէ՝ մեր երկրին մէջ գտնուող Ամերիկեան միւս գոլէճներուն յար եւ նման ծրագրով մը՝ Օսմ., Հայ., Ֆրանս. եւ Յուն. (Յայներու համար) լեզուները, ինչպէս նաեւ Բնական, Բնապատմական, Ուսողական, Փիլիսոփայական եւն. գիտութիւններ. իսկ իբր արուեստ կ'ուսուցանէ կահագործութիւն, լուսանկարչութիւն և ջութակահարութիւն : Ասկէ զատ յառաջիկայ տարեշրջանէն սկսեալ պիտի հաստատէ 3 տա Զւան

Վանառականական Դասընթացք մը՝ ուր մասնաւոր խնամքով պիտի դաստիարակին գործնականապէս՝ Առեւտրական Աշխարհ., Թուաբ., Տոմարակալութ., Օրէնագիտութիւն, Վաճառականական և Սեղանաւորական գործողութիւններ, Պաշտօնական և ոչ-պաշտօնական ամէն տեսակ գրութիւններ՝ Օսմ., Հայ., Ֆրանս. լեզուներով եւն. եւն., եւ այս ճիւղին աշակերտները ստիպուած չպիտի ըլլան գոլէճական միւս դասերուն հետեւելու : Տարակոյս չկայ թէ այս նորութիւնը որ կը պակսէր մեր մէջ մեծ օգուտներ պիտի ընծայէ հասարակութեան : Գիշերօթիկներու դպրոցական տարեթոշակն է միայն 10 Օսմ. Ոսկի : Նոր տարեշրջանը պիտի սկսի Սեպտ. 11/24ին : Աւելի մանրամասն տեղեկութեան համար դիմել՝ Տնօրէնին՝ Վեր. Տոքթ. Ա. Յ. Հայկազեանի, Դոնեա :

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 29

||

ՅՈՒԼԻՍ 19 1903

ՐԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻԻՐԱԿՆ Շաբաթաբերթի Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ Գաւառներու համար 50 դր., Արսասահմանի համար՝ 5 բուպլի. կամ 12 ժրանք կամ 2 $\frac{1}{2}$ տոլար, քղբասարուքեան ծախսը մեր վրայ: — 2. Ձեռքէ կը ծախուի հասը 40 փաւայի: — 3. « ԲԻԻՐԱԿՆ » ի վերաբերեալ բաժանորդագին, նամակ կամ ո եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Կ. Պոլիս, Պայայ Հառուի միջոցաւ՝ Ռոպէրդ Գօլէն, Բրոժ. Յակոբոս Հ. Ճէնիգեանի. — 4. Անվճար նամակ կամ գրութիւն չընդունուիր. — 5. Տասը օրինակի բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ հաւեր կը տրուի:

ԵՐԱԺՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԿՐՈՆ

Բ.

Զարմանալի չէ ուրեմն որ Քրիստոնէութեան ամէնէն պատկանելի հայրերը՝ կանոնաւոր սկսան երգաբանութեան. երգը անհրաժեշտ էր, փառաբանութիւնը պէտք էր բոլոր իրենց սրտին խորերէն, և ուստի կը բոլորէր ան. անոնց ինչպէս նաեւ հնագոյն մարգարէից աչքին անկենդան բնութիւնը իսկ փառաբանական ձայներ ունէր մեծ Արարիչին ուղղուած. ծաղիկներուն անուշահոտութիւնը կը հոտոտէին իբր խոնկ, և գետէն բարձրացած նրբին մշուշը առաւօտեան ողջակէզի ծուխին պէս կ'երեւար իրենց աչքին: Լեռները իրենց բարձրագագաթ կատարներով երկինքներուն մերձեւալ կ'ուզէին իրենց օրհնաբանութեան ձայնը լսել տալու համար: Ծովը իր կոհակներով կը գոռար ձայնակցելու տիեզերական փառաբանութեան, իրենք ուրեմն, որ Քրիս-

տոնէական նոր լոյսով ողողեալ նոր տեսութիւններ ունեցած էին Աստուծոյ վրայ, պիտի ետ չմնային երբեք հոգեւոր ու խանդավառ երգերով իրենց զգացումները արտայայտելու մէջ: Գրիգոր Նազիազի, Սոփրանիոս և ուրիշներ Քրիստոնէական պատմութիւնը յունական երգերու մէջ դրին, ինչպէս մեր Գրիգոր Մագիստրոսը բոլոր Աստուածաշունչի պատմութիւնը հաջարտող հայերէն ստանաւորով երգեց: Լատին լեզուն ալ սոյն ներշնչումին տակ կարծես նոր կարողութիւններ ստացաւ. երգերու մէջ՝ չափը չեւտերուն տեղը բռնեց, և յանգաւոր ոտանաւորները՝ որոնց օրինակները քիչ կը գտնուին դասական բանաստեղծութեան մէջ, հոգեւոր երգերուն ընտանի մէկ հանգամանքը եղան: Ամբրոսիոս, Մեծն Գրիգոր, Թովմաս Ագուինացի, և

չատ ուրիշներ եկեղեցւոյ խորհուրդները այլ եւ այլ խաղերով արտայայտեցին, եւ անոնց ձայնը դարէ ի դար արձագանգ գտաւ այս միջին ու տրտմալից աշխարհին մէջ, անոնք ամէն տեղ, վանքերու եւ կամ ապարանքներու մէջ, մատուռներու կամ դաշտերու մէջ՝ իրենց երգերով՝ փառք տուին Աստուծոյ, եւ ամէնէն միջին երկինքներուն իսկ պատասխան տալ տուին իրենց ցնծալից ձայններուն:

Ետքէն ուրիշ մեծ Քրիստոնեայ տաղանդներ եկան իրենց բաժինը ունենալու Աստուծոյ նւ կրօնի համար կատարուած երաժշտական ծառայութեան մէջ, Հանտէլի «Մեսիան», Հայտընի, «Արարչութիւնը», Պախի «Չարչարանաց երաժշտութիւն» կոչուածը եւ Մոցարդի երգերը՝ հրաշակերտներ են կրօնական երաժշտութեան մէջ, եւ վկայութիւններ թէ ինչպէս քրիստոնէական կրօնը կարող է գերել իրեն ամենաբարձր տաղանդները, եւ թէ ինչպէս մարդկային նուիրադործեալ տաղանդը յօժարակամ կը ծառայէ Աստուծոյ եւ թէ կ'ըղձայ ոչ իր բոլոր զօրութեամբը փառաւորէ զԱնիկա:

Ըսուած է որ Հանտէլի մտերիմ բարեկամներէն մէկը օր մը անոր այցելութիւն տուած ատենը՝ գտաւ որ մեծ երաժեշտը կը հեծկլտարուէ կ'արտասուէր, եւ իմացաւ որ ճիշդ այն վայրկեանին՝ կէսին հասեր էր այն անզուգական եղանակին զոր կը շինէր սա խօսքերուն վրայ, «Անիկա անարգութեամբ, ու մարդոցմէ մերժութեամբ» . այնքան աղւղուած, յուզուած էր ինքն ալ որ բոլորովին պարտասուած՝ սկսած էր հեծկլտալով լսել: Ուրիշ մեծ երաժեշտ մը՝ Հայտըն, «Արարչութիւնը» յօրինած պահուն կը զգար թէ տեսակ մը աստուածական ներշնչութեան ներքեւ էր: Նոյն պահուն կ'ըսէ ինք, արդեօք մարմինի մէջ էի կամ մարմինէ դուրս, չեմ կրնար ըսել»: Հայտըն նաեւ կը վկայէր թէ այդ երգը յօրինած պահուն այնպէս մը տոգորուած էր կրօնական զգացումով՝ որ գործի սկսելէն առաջ միշտ եռանդեամբ կ'աղօթէր Աստուծոյ որ կարող ընէ զինքը արժանաւորապէս գովաբանելու զինքը: Չարմա-

նալի չէ ուրեմն որ այսպիսի պայմաններու մէջ եղող երգահաններ արտադրեն այնպիսի գործեր որոնք անշուշտ ընաւ պիտի չմոռնին, եւ չենք գիտեր թէ ինչո՞ւ մինչեւ իսկ երկինք չփոխադրուին:

Հայ. Եկեղեցին ալ իր մեծ երգիչները ունեցած է միշտ: Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ: Հայերը՝ ուրիշ ազգերու չափ՝ ու թերեւս աւելի ալ, ընդունակ են կրօնական խանդավառ զգացումներու, եւ քրիստոնէութիւնը՝ անոնց մէջ մուտ գտած ատեն անկարելի էր որ անոնք ալ չըխանդաւառէին այդ կրօնքին նոր եւ բարձր յայտնութիւններէն. եւ անկարելի էր որ իրենց մէջ բոցավառուած յորդառատ զգացումները եւ իղձերը դուրս չըլլային: Ուստի կը տեսնենք որ մեր երանաշնորհ հայրերը կանուխէն իրենց ուշադրութիւնը դարձուցին եկեղեցւոյ պաշտամունքը փառահեղ եւ աղբեցիկ ընելու, հոգեբուխ շարականներով եւ երգերով: Մեր գրականութեան պատմութեան մէջ սակաւ չեն այն անունները որոնք լուսաւորներու պէս կը փայլին հոգեւոր բանաստեղծութեան երկինքին վրայ:

Սահակ Պարթեւի աւագ շարթուան սքանչելի, իմաստալից ու հոգեշարժ շարականները, Մեսրոպի Մեծ Պահոց շարականները, Ստեփաննոս Սիւնեցիին ընտիր երգերը եւ իր քրոջը Սահակդուխտի երգերը, զոր իր մենարանին դրան առջեւ ձգած վարագոյրին ետեւէն կ'երգէր եւ կը սորվեցնէր, քերթողուհի եւ երաժիշտ ըլլալով միանգամայն, Ներսէս Շնորհալիի գեղեցիկ եւ ընտիր շարականները, ինչպէս են Այսօր անճառ, Ասուած անեղ, Առաւօտ լուսոյ, Աշխարհ ամենայն, Նորասեղծեալ եւայլն, որոնք դարերէ ի վեր կ'երգուին, միշտ նշանակելի տեղ մը պիտի ունենան հոգեւոր բանաստեղծութեան եւ երգաբանութեան մէջ: Անոնք պիտի երգուին միշտ անոնցմէ որոնք բան մը կ'զգան Աստուծոյ սէրէն եւ Քրիստոսի հիւսնալի յայտնութիւններէն. անոնք եւ ուրիշ անոնց նմանները՝ որոնք ամէն ազգի եւ ցեղի բարեպաշտ եւ սիրավառ զգացումներու արտայայտութիւններ են, միշտ պիտի յուզեն անկեղծ սիրտերը, միշտ պիտի գոռացնեն մեծաշուք եկեղեցիները ու նաեւ անշուքները, միշտ ամէն տեղ թափ պիտի տան մարդկային այն խորունկ զգացումներուն որոնք վերէն կուգան եւ դէպ ի վեր կը բարեբարացնեն հոգին:

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃէճիՉեան

ԴԺԲԱՂԴԻՆ ՄՕՐ ՄԽԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երբեք մտքէս չեմ կրնար անցնել, թէ վսեմներուն վսեմովը շաղուռած ԸԼԼայ մարդը :

Անի դժբախտ մըն է պարզապէս . գիտակցութիւն մը, որ կը չարչրկուի, խորհուրդ մը որ փոսուռայի կայծ մը լապտեր ըրած իր ձեռքը, բնութեան խաւարչուտներուն մէջ կը տապալտի, մէկ բեւեռէն միւսը հեւքոտ՝ յոգնեցուցիչ վազքով մը, Հիացումը իր տգիտութեան խարսխին վրայ կանգնած, իրմէն կը խլէ իր կեանքին օրերը, վայրկեանները իր ապրուած կեանքին : Անհուն վսեմին, վսեմ ճշմարտութեան, և ճշմարտութեան կրկներեւոյթին քղանցքին կառչած յաւիտենակա՛ն անցորդ, դժբա՛խտ Մարդ :

* * *

Լեռներուն սաղաւարտներէն կախուած հսկայ ծառերուն մէջ խոկացող՝ անգիտակից վսեմը ջաթակ մըն է, որ կ'երգէ, երբ բնութեան ձեռքը հովերու մազերէն հիւսուած նուագածողը անոր հպարտ լանջքին կը քսէ : Անոր կեանքը երգ մըն է, մերթնուաղուն ու մեղանոյշ, մերթ խիզախ ու մռնչող երգ մը, և այդ տխրանուշ երգին, այդ մռնչող կոհակներուն մէջէն վսեմ կեանքն է որ կը խօսի կը խօսի տիեզերական կեանքին կեանքոտ հրապոյրներուն վրայ, կը խօսի Արարչին մեծութեանը, և Անոր ծրագիրներուն, Անոր երկնած կենդանի նկարներուն ուրուագիծերուն վրայ :

Ժայռերուն կրանիթները, որոնք խոհուն ամբարձումներով անթարթ բիւրերու պէս կը նային տիեզերքին վրայ, իրենց երակներէն բնութեան մեծ-գաղանիքը կը թորեն : Իրենց բռուկներէն ու կողերէն հոսող անձրեւները ամպերուն շիթոտ արցունքները կը թուին ԸԼԼալ, կամ իրենց արեւակէզ դէմքերուն երկնային լուսւոյցը, և արծիւները իրենց թեւերուն փետուր թաշկինակները կը քսեն անոնց յոգնած, փոշոտած ճակատներուն : Անոնք վսեմին քարակարկառ ցուցա-

նիչներն են, դարերու և մարդերու Յաւիտենական պատմիչը, Տիեզերական գիրքը, որուն վրայ մէկ անգամ միայն հպեր է Արարչին ստեղծող մատը : Ծաղիկները որոնք իրենց ոտքերուն տակ կը ծիծաղին, երջանիկ ժպիտներն են իրենց, որոնք կը խօսին թաւիչ բառերով, գոյներու մերթ-փոսփորափայլ մերթ ձիւնափառ երանգներու երաժշտութիւնովը, եւ որոնց դարեւոր միօրինակութիւնն է որ՝ միւս կողմէն կը հիւսէ բուն իսկ բնութեան տարանջատութիւնը :

Եւ լուսաւորները՝ Արարչին դարբնոցի մուրճին տակէն նետուած մշտատեւ կայծեր, կը թրթռան եթերին գիրկը, վսեմին կապոյտ սնդուսէ շինուած շրջագլխատին վրայ շողացող կարմիր մարգարիտներու պէս : Հեղուկ լոյսեր, շարժուն՝ ճլվլուն լոյսեր, որոնցմէ ոմանք թռչուն լրատարներու պաշտօնը կը կատարեն կարծես, վեհաջօրէն իրենց խաբիսխին վրայ բազմած միւս Անշարժներուն մօտ : Գիշերի խորհուրդ բուրող գաղջ ստուերներուն ոսկի բանալիներուն պէս մեր առջեւ կը բանան անոնք մեծութիւններու վրայ ձգուած ամպեղէն ժանեակները, լուսեղէն ցնցուղներու կրակէ պսակները հիւսելով լեռներուն, անտառներուն զլխին, եւ ծաղիկներու ու միջատներու ճակտին : Բնութեանական հարստութեան մեծ-ջահաւորներն են անոնք, սքանչելիքներու աղբիւրէն հոսող լոյծ հրասանտեր, որոնց բակ-կապած ոսկի գօտիները, Անհունին լանջքին վրայ ասղնտուքներ կը փորեն գիշերները :

Եւ բնութիւնը ա՛յդքան վեհաջօրէն անհունացած, իր արդիւնքներուն սքանչելապէս մեծին ու պզտիկին մէջ, բնութիւնը Տիեզերքի ապակեգարանին ցուցափեղկին մէջ դրուած ամբողջական գեղեցիկն է, Մեծ Վսեմը որ մարդուս փոքրութենէն հառաչանք միայն կը խլէ : Մուրացիկը մեծ-Հարուստին սեմերէն ներս ինքզինքը պիտի բղբաէր, իրեղինքը պիտի ուտէր միայն, իր հիացումը անհպելիին, անմերձեցալիին հանդէպ իր սքանչանքը՝ իր կեանքին ծխոտ

կայծը, իր հոգիին մոխրադէզը պիտի շինէր: Որովհետեւ ուր որ Վսեմին ցուցանքը կը թափուի, հոն՝ անոր առջեւ սոսկ խոկացող ըղձացող սիրտն է որ կուլայ:

Սորհուրդը տանջանք մըն է հոս, այդ ցուցափեղկին առջեւ, այդ ներդաշնակուած խմբանուագին առջեւ. եւ միտքը անողոք տանջանարան մը, որ մաշուի, սպառումի, հատնումի կ'առաջնորդէ մարդը, տեսարաններէն, վայրերէն, լեռներէն ու ծործորներէն անցնող մարդը: Մեղուին փեթակը, ու մըջիւնին բոյնը Յաւիտենական մեծութիւններու ընդունարանները կամ պատուանդանները կը կազմեն, ու անոնք շատ աւելի կը խօսին իսկական Մեծութեան աշխատող՝ արտադրող գեղեցկութիւններուն, վսեմներուն մասին: Որովհետեւ անոնք Աստուծոյ մատին արդիւնքն են, Անոր գրչին տեւական գիծերը, որոնք ո՛չ գոյն կը փոխեն և ո՛չ կը ցնդին: Բուն իսկ վսեմին ու գեղեցիկին կեանքն են անոնք:

Եւ Արարիչը ամէն օր ինքզինքը ցոյց կուտայ անոնց մէջէն, ամէն օր կը վերայատնուի, կը մաքրեղանայ, լուսաւոր, ծաղկոտ, նուազաւոր ու ներդաշնակ, եւ կը վերայատնէ ինքզինքը խորհող մարդուն, որ կը տառապի, կը դժբախտանայ իր մտածումներուն, իր յարատենչութեան փրփուրներուն մէջ, որոնք, աւա՛ղ, զօրաւոր լոյսի ցայտք մը չեն բղխեր իրենց ծոցէն: Մարդուն փոքրութիւնը, մարդուն մերկութիւնը միայն կը յատկանշեն:

* * *

Եւ մարդը մինչեւ այդ վայրկեանին այդ մեծ-վսեմներուն գիրկը տապալակող դժբաղտ-վսեմն է միայն:

Կը դիտէ, կը խորհի իր մտածումներուն, իր խորհուրդին առջեւ ցցուող այդ վեհաշուք մեծութիւններուն, այդ թնճուք գաղտնիքներուն առջեւ, որոնք զինքը կը քստմնցնեն, կը խորտակեն, կը բզբտեն զինքը: Եւ մխիթարութիւնը, միակ մխիթարութիւնը զոր ունի, սա է որ « Մարդն է ամէն բանի չափը: Կը չափէ լեռներուն բարձրութիւնը, և ովկէաններու խորութիւնը »: Անի իր գիտակցութեան ուժով

կը մագլցի դերբուկներէն մինչեւ լուսաւորներուն աղբ և իր պղտիկ գլուխը կ'ըլլայ՝ այդ վայրկեանէն, այդ Մեծութիւններուն խարխալը, չափը, կշիռը, ծանրութիւնը, խորութիւնը: Ծովերը այդ վայրկեանին իր գանկին մէջ կը ծփան ու կ'ալեկոծին, լեռները՝ հոն կը ցցեն իրենց ամբարձումները, և ծաղիկները՝ իր մէջ կը ծաղկազարդին ու կը բուրումնաւետեն:

Մեծ Տիեզերքին անշատումները մարդուն մէջ կը միաւորին, կ'առնթերադրուին, ու մարդ այդ վայրկեանին Պատկ-Տիեզերքը կ'ըլլայ: Հոս գերազոյնին տաճարը կ'ըլլանք մենք:

Սեղծ, դժբախտ մարդ, որքան բեռ, որքան ծանրութիւն ունիս ուսերուդ վրայ: Դիտութեան ու խորհուրդի փշուտ խաչն է զոր կը տանիս Տիեզերական գաղտնութիւններու քարքարաւտ Գողգոթայէն վեր:

* * *

Անիկա կ'ընկճուի այդ բեռնաւորումին տակ, Տիեզերք իր մեծութիւնովը զինքը կը խորտակէ, ջախջախուող եղէգի մը, կամ չեղած մը բիւրեղի պէս: Բայց Տիեզերք իր դերը, աւերիչ, քայքայող դերը կը կատարէ, անանկ շարժումով, ուր գիտակցութիւնը կը պակսի: Սորտակուողին գիտակցութիւնը ամենամեծ վսեմն է, գերազոյն մխիթարութիւնն է, և մարդ աւելի մեծ մըն է քան ամբողջական Տիեզերքը, քանի որ Տիեզերք (մարդուն հանդէպ) իր ունեցած առաւելութեան գիտակցութիւնը չունի:

Եւ կրօնքը, անդրատենչութեան այդ կոյս զգացումը, այն միակ լծակն է, որ կը ծառայէ մարդուս մտքին ու գիտութեան դերբուկները յարգարելու, և մարդուս տալու այն գերազոյն մխիթարութիւնը, որ մարդկային կեանքին ուժը պիտի կազմէ:

Մտքին ու սրտին զուգընթացութիւնն է բուն իսկ մխիթարութիւնը մարդուս: Անոնց կազմած նժարին մէտը պիտի բռնեցէք ու պահպանեցէք նժարին երկու թաթերուն հաւասարակշռութիւնը: Այն ատեն պիտի մոռնաք Տիեզերքի գեղեցկութիւններուն մեր ձեւազեղծութեան մէջ ստեղծած կսկիծը:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԵՆ

ՈՒՕՐՏՈՒՕՐԹՅԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂՇՈՒԹԻՒՆԸ

(ԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ)

Բ.

Անխուսափելի էր որ Բնութեան բանաստեղծութիւն մը՝ որ մինչեւ իր մագին թելը կեանքի բանաստեղծութիւն մըն էր,—բընութիւնը ունենալով՝ իրեն հեռապատկեր, իբր խորհրդանշան մը, հոգեկան կորով մը, ապրող շրջապատկեր մը,— խորապէս միտած ըլլար իր արմատները հողին մէջ ու ցօլացնէր ո՛չ թէ տիեզերքի մը ընդհանուր տպաւորութիւնները, հապա մեզի շատ մօտ աշխարհի մը երեւոյթները, նշմարները։ Արուեստի մէջ մեծ յղացումները այն ատեն միայն յաջողապէս կարելի կ'ըլլայ ներկայացնել երբ անոնք իրենց համար ձեւեր կը գտնեն այնքան սիրուն, այնքան անխուսափելի որ գաղափարը ձեւին մէջ կարծես ծնած ըլլալ կը թուի, ինչպէս հոգին՝ մարմինին մէջ, առանց կախում ունենալու անկէ, այլ ընդհակառակը անոր այնքան էական մէկ մասը, զոր կարելի չէ սահմանափակել, այնքան թափանցիկ՝ որ կը ճառագայթէ ու կեանք կուտայ բոլոր մասերուն։ Ճիշտ միեւնոյն կերպով, Ուօրտոթութիւն կը լեցնէ տեսողութեան սահմանը իրական տեսարանի մը կամ տեղի մը գեղեցկութիւնով, երեւակայութիւնը բնական ու անխուսափելի ընդլայնումով մը բանաստեղծական մեծ գաղափարի մը առջեւ բանալէ առաջ, ինչպէս «Թինքլըն Աբբայանքին բարձունքէն գրած» գեղեցիկ տողերուն մէջ, ուր՝ իր երեւակայութիւնը ազգային բարձրութեան մը կը հասնի ու իր խօսքերը հաւասար սլացքի մը։

«Այն անվրդով ու հեծալի եղանակը՝
«Որուն մէջ սերերը մեզ առաջ կը մղեն»ի, հմայիչ տողերուն թովանքին ազդեցութեան տակ իյնալէ առաջ, հրաշալի յստակութեամբ մը կը տեսնենք գահավիժող ու ամայի վիհերը, սեւտեսիլ ժանտաթուղիները, մրգաստաններու թաւուտները,—«զուարթ անսա-

մինչեւ երկինք կարենալ երթալու համար աչքերնիդ վե՛ր բռնեցէ՛ք շարունակ, հորիզոնի կապոյտ ու ճերմակ պարօյրներէն անդին է բուն իսկ մեր Մեծութիւնը, մեր վսեմութիւնը, ապա թէ ոչ տակաւին մեր նակատագրին չը հասած, ու տակաւին չը հասած մեր կատարելագործումի հասուն վիճակին, պիտի խորտակուինք Տիեզերական տեսարաններուն խութերուն վրայ։

«Ան որ իր աչքերը չի բարձրացներ, կ'ըսէ Պիքընսֆիլտ, աշխարհի իրերը միայն պիտի տեսնէ, ու միտքը որ յաճախ դէպի երկինք իր թռիչքը չի կրնար առնել, ճակատագրուած է գետնին վրայ սողոսկելու»։

Մեր ճակատագիրը, մեր վախճանական նութեան համար գծած ձեռագիրը, զմեզ պիտի բարձրացնէ այդ լեռներէն, այդ բլուրներէն, այդ ժայռերէն, այդ լուսաւորներէն վեր, շատ վեր, որովհետեւ երկինքն է մեր հայրենիքը։ Մեր վեր յառած աչքերը օր մը դէպի վար պիտի նային, անհուն բարձրութենէն, ու այն ատեն մշուշներուն մէջ կորսուած հիւլէներ պիտի թուին նախկին վեհաշուք երեւցող այդ մեծութիւնները։

ՄՈՒՇԵՆԱՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂՇՈՒԹԻՒՆ

ԽԱՉԻՆ ՄՓՈՓԱՆՔԸ

Տառապանք ցաւին կոստայ կուրծքիս ցաւ.
Սակայն գլուխս միշտ վեր բռնած ես շիտակ,
Վարն իսկ, վերքիս՝ ես չեմ նայիր խորութեան,
Եւ ցաւերուն՝ ուսկից կուգան, ո՛ւր կ'երթան։

Տագնապներու սասկուքեան մէջ, Տե՛ր, միայն
Կեանք զգալ անհուն ցաւդ անպայման։
Ոսկի, արծաթ խաչեր փառքին չեն սարսուռ
Չարչարանքիդ գերագոյն ցաւն, ինձ համար։

Չե՛, չեմ ուզեր ցաւին խաչը տեսնել հոգ՝
Փառներու մէջ քաղուած, մոռցած իր պաշտօն
Այլ միացող արթի անուրբ խորանին
Մեջ՝ պարզ փայտի խաչն արեւոտ կանգնեմ։

* * *

Եւ դեռ ինձի, ցաւերուս մէջ, պիտ'մնար
Հաւատք մ'ամուր, իբր սփոխանք կեանքար,
— Թե՛ դու ալ, Տե՛ր, որ վիշտն փորձով կ'ընցիր
Պիտ' զգաս ցաւերս արտով կարեկիր։

ԱԿԻԻԼԻՆԷ

ուից պզտիկ ուղիները՝ անհուճօրէն երկարող», հովուական ագարակներն ու ծուխի գալարումները, ու կը դառնանք ապրող հոգիներ՝ որոնք իրերու սրտի կը թափանցեն Միեւնոյն կերպով մեծ Տաղը, սովորական իրերէն, — վարդը, լուսինը, թռչունները, գառնուկը, քաղցր ու սիրուն տեսարաններն ու ձայները, — կը վերանայ այն չքեղ բարձրութեան ուրկէ կեանքի բովանդակ անջրպետն ու սահմանը տեսանելի կ'ըլլայ: Ու Ուորտսուորթիի սիրահար մը որ վերյիշումը կ'ունենայ լեռնցի աղջկան ու կայտառ Նարկիսուհիներուն և դեռ այն հազարումէկ յաւերժական պատկերներուն, շատ աղէկ գիտէ թէ ինչ տեսակ անվրէպ բնազդով մը բանաստեղծը ուժգնօրէն կը փարի ընտանիքին ու մօտը գտնուողին, երբ կ'ուզէ երեւակայութեան մէջ շողացնել ամենաբարձր ճշմարտութիւններ:

Ուորտսուորթիի բանաստեղծութիւնը եզական միութիւն մը ու սեղմութիւն մը ունի, ծայրէն մինչեւ վերջը զօդուած է ո՛չ միայն մեծ գաղափարներով, որոնք շարունակաբար կը վերերեւին, այլ դաշնաւորուած է այն տեսակ հեռապատկերով մը որ անիոփոխ կը մնայ ամէն աստիճանի վրայ: Այս կրկնակ միութիւնը արդիւնքը եղաւ Լէյք Քընթուիի մէջ ապրուած երկար կեանքի մը բաղդաւորութեանը: Չի հաշուելով թէ Գէյմպրի՝ St. John's Գօլէճի ուսանող մըն էր, ու ետքերը Լոնտոն և Տօրօնթաւի անցում տարիները, բանաստեղծը իր ամբողջ կեանքը անցուց գրեթէ ի տես Սքիտօի ու Հէլվելլիի: Տղայութեանը, պատանեկութեանը, չափահասութեանը ու ծերութեանը, ան տեսաւ լեռներու միեւնոյն վեհ կոյտերը, ջուրի միեւնոյն քնացող կամ եռեւեփող մակերեսները, հոսող առուներու մեւնոյն երաժշտութիւնը լսեց ան՝ ու միեւնոյն խոր մեղեդիները բլուրներուն մէջ գոռացող փոթորիկներուն: Իր բանաստեղծութեան աղբիւրները իր իսկ բնութեան մէջն էին, բայց անոր տեսարանները պատահարները, պարագաները, քիչ բացառութեամբ, պէտք է Լէյք Քընթուիի մէջ փնտռել: Ան որ չէ

լսած հովին սուրալը ու այդ չքնաղ տեղին մէջ պահուրտած գետակներու մրմունջները, չի կրնար ըմբռնել բոլոր խաղերը իր ոտանաւորներուն՝ և ոչ ալ կրնայ լիովին իւրացնել հարուստ ու չքեղ մթնոլորտը ուրով շրջանակուած են իր ոտանաւորներուն էն փառաւոր անցքերը, եթէ չէ տեսած անքննելի փառքը վերջալոյսին, երբ Վերի Հովիտները կ'ողողուն մառախուղով մը որ փոխակերպուած է լոյսի այն տեսակ փառքի մը որուն նմանը դեռ չէ կրցած ի յայտ բերել «ո և է երկրային վրձին»: Մէկ խօսքով Ուորտսուորթիի բանաստեղծութիւնը արմատ ձգած է Լէյք Քընթուիի մէջ, որչափ այդ տեղի տունկերը. հոն պարզուած տեսարանին հոգին ու յատկութիւնը ոչ միայն տարբեր ոտանաւորներու և անշատ տողերու մէջ ի յայտ կուգան այլ կը ցոլացնեն ու կը ճառագայթարձակեն իր բանաստեղծութեան ամբողջ հոգին:

Քօքըրմաութիի մէջ ծնած է Ուորտսուորթի, 1770 Ապրիլ 7ին: Քաղաքը՝ լիճին հիւսիս-արեւելեան կողմը կ'իյնայ, Անգլիական ջրանցքէն ո՛չ այնչափ հեռու, և ուրկէ կը լսուի Տէրուէնթի ջուրին ձայնը: Տանը ետեւի կողմը գտնուող պարտէզը, իր ցանկապատերովն ու մօտակայ կարկաչող գետակովը, պզտիկներուն խաղավայրն է: Հոն՝ ծաղիկները կը փթթին ու թռչունները մեծ ապահովութիւնով մը կը շինեն իրենց բոյները ու օրերը կ'անցնին խոր և հաճելի հանդարտութիւնով մը ու բանաստեղծը, այդ միջավայրէն ներշնչուած, կ'երգէ.

«Կեցի՛ր, քո՛վս կեցի՛ր, կեցի՛ր, մի՛ թռի՛ր,
«Թող՝ որ քիչ մըն ալ տեսնեմ քեզ,
«Խօսելու շատ նիւթ կը գտնեմ ես, քու քովդ,
«Դո՛ւն, իմ մանկութեանս պատմաբանը,
«Դեղերէ՛ք քովերս, չէ՛, դեռ մի՛ մեկնիր:
«Մեռած օրեր կեանք կ'առնեն քու մէջդ,
«Դուն ինձի կը բերես, դո՛ւն, զուարթ թռչուն,
«Վեհաշուք պատկեր մը՝ իմ սրտիս,

«...Օ՛հ, հաճելի, հաճելի էին այն օրերը,
«Այն ժամանակը, ուր՝ մեր խաղերուն մէջ,
«Քոյրս՝ Էմմիլին ու ե՛ս,
«Միասին՝ թիթեռնիկը կը հալածէինք.
«Որտորդի մը պէս ես կը վազէի,

վեր յարձակէի իմ որսիս վրայ, ու ոստումներով՝
«Անոր կը հետեւէի, գետակէ մացառ».
«Բայց ան, երկինք թող զինքը սիրեն, կը վախճար
«Փոքրին Թօնափել անոր Թեւերէն»:

«The Prelude»ին մէջ Ուորտսուորթի
աշխարհի ձգտած է եղական ինքնակենսագ-
րութիւն մը, վերջին աստիճանի շահեկան
մարդկային յիշատակարան մը: Իր բանաս-
տեղծական կեանքի այս պատմութեանը
մէջ, իր մարմնական կեանքի տեսարանը
կ'արտացոլայ, իր տղայութենէն սկսելով
մինչեւ կոէզմոլոյի մէջ անցուցած հմայիչ տա-
րիները: Այս խորհրդածող ու նկարագրական
բանաստեղծութեան մէջ, ինչպէս խաղաղ
առուակի մը մէջ, իր մանկութիւնն ու երի-
տասարդութիւնը կը խտանայ, ու
դիրաւ կարելի է նօթագրել այն տեսարան-
ները ու պատահարները՝ որոնք իրենց միա-
յուն հետքը ձգած են իր յիշողութեանը վրայ:
Դղեակին հիւսիս-արեւմտեան աշտարակին
տակէն, Տէրուէնթը կը սահի արագ, խո-
րունկէն, ու աղմկալից կ'անցնի դէմի եզերքն
ի վեր փռուող ծանծաղուտքին գորշ-կա-
պոյտ խճերուն վրայէն: Տղան երբեք չի
մոռար այս տպւորութիւն տեսարանը, ու տա-
րիներ ետքը կը գրէ.—

«...Շուրջ՝ այդ աշտարակներուն
«Սրտնք դեռ կ'ապրին, ջախջախուած յիշատա-
կարան մը՝
«Աւտական փառքին: Շողշողուն, կապոյտ զետը
կ'երկարի
«Մեր պարտէզին, ցնուողիին ափունքն ի վեր:

Ուորտսուորթի սիրահար մը անոր ետ-
քի բանաստեղծութիւններուն մէջ ալ կրնայ
զգալ բան մը այն հմայքէն՝ որով պարուր-
ուած էր ան մատաղ ու անձկալից երիտա-
սարդութեան մը այդ օրերուն մէջ: Կըր-
թութիւնը զոր դպրոցը առաւ իրեն, իր
ատենուան համար, հիանալի էր. բայց էն
աղուոր դաստիարակութիւնը ձեռք ձգեց
ան՝ դպրոցի ժամերէն դուրս, ու ամէնէն
աւելի տունէն դուրս: Այդ օրերուն յիշա-
տակը միշտ տպւորութիւն եղած է իր վրայ, և
միշտ թարմ է մնացած.—

«Շատ աղէկ կը յիշեմ այն շաբաթը,
«Երբ առաջին անգամ յանձնեցին զիս
«Խնամքին՝ այն անո՛ւշ Հովիտին»:

Այդ երջանիկ օրերուն պարապ ժամերը
ամբողջովին պտոյտներով չէր անցըներ.
գիրքերու հետ ընկերակցութիւն մըն ալ
ունէր ան.—

«Դպրոցը անցուցած առաջին տարինե-
րուս մասին, կ'ըսէ բանաստեղծը, շատ բան
մը չունիմ ըսելիք, բայց եթէ՝ շատ երջանիկ
օրեր էին, մասնաւորապէս անոր համար որ
ազատ ձգուած էի, նաև արձակուրդներուս,
ուզած գիրքս կարդալու, որոնցմէ, օրինակի
համար, Ֆիլտինկի գործերը, Տօն Բիթօքը,
Ժիլ Պլասը, Սուրբթէն ուզած մէկ անցքս,
Կիւլիվերի ձամբորդութիւնները և Խոլովակի
մը պատմութիւնը ձաշակիս ամէնէն յար-
մարածներն էին: Կ'արժէ որ յիշեմ թէ ա-
ռաջին ոտանաւորը զոր գրեցի դաստուրիս
կողմէ տրուած պարտականութիւն մըն էր և
նիւթը՝ Ամառուան Արձակուրդը, որուն վրայ
ինքնաբերաբար աւելցուցի ուրիշ ոտանա-
ւոր մը: Վերադարձ դեպի Դպրոց: Այդ եր-
կուքէն ոչ մէկուն մէջ նշանակելի բան մը
կար. բայց, վերջերը, ուրիշներու հետ,
վարժարանին երկրորդ հարկւրամասին ա-
ռիթով, Սէնտիս Արքեպիսկոպոսին առա-
ջարկովը, ոտանաւոր մը գրեցի, որ մեծա-
պէս գնահատուեցաւ, իր արժէքէն շատ
աւելի, քանի որ տկար նմանութիւն մըն էր
ան՝ Բօթին, ու քիչ մըն ալ անոր ոճովը
գլուած»:

Տղուն իրական դաստիարակութիւնը,—
իր երեւակայութեան ազատ ընդլայնումը ու
հոգեկան բնոյթին փթթումը,—ձեռք բեր-
ուեցաւ անտառներուն ու դաշտերուն մէջ,
և անվրդով, խաղաղ լճակներուն վրայ:
Հոս, իր տղայութեանը, երեւակայական
ներքնատեսութիւնով մը սկսաւ երեւան բե-
րել ճշգրիտ դիտողութեան այն ուժը՝ որ իր
բանաստեղծութեան պիտի տար արտակարգ
վառվռունութիւն մը, նկարագեղ ազդեցու-
թիւն մը ու հոգեկան թելադրանքի խորու-
թիւն մը: Ան թէ՛ սորվեցաւ տեսնել առա-
կան՝ որուն վրայ կը հանգչէին իր աչքերը,
եւ թէ՛ տեսողութեան յանկարծական ընդ-
լայնումով մը, անոր նշանակութիւնը գըտ-
նել: Այս յատկութեանն ու լայն տեսողու-

թեան կարողութենէն առաջ եկաւ իր բանաստեղծութեան կրկնակ գեղեցկութիւնները, գեղեցկութիւնը՝ ծաղիկին, կամ ծառին եւ կամ տեսարանին որ վայրկենապէս ու վառվռուն կերպով մը երեւակայութեան առջեւ կուգայ, ու գեղեցկութիւնը՝ երկրի ու երկնքի մեծ աշխարհին որ իր ծոցին մէջ կը կրէ ծաղիկը, ծառն ու տեսարանը, գեղեցկութիւնը՝ Նարգիսուհիին, որ կը կայտուէ ծովախորշին արփունքին վրայ ու միւս գեղեցկութիւնը՝ որ կը փայլատակէ

«... Այն ներքին աչքին վրայ
«Որ ամայութեան երանութիւնն է»:

1795ին Ուորտսուորթի իրեն առաջին բնակավայր Ռէյստաունը ընտրեց: Իր քոյրը ընկերացաւ իրեն, ու այդ գեղեցիկ ընկերակցութիւնը, որ ներշնչումի գլխաւոր աղբիւրներէն մէկը եղաւ իրեն, և հանգստութիւն ու յոյս բերաւ, յուսահատութեան ու նեղութեան ամիսներէն ետքը: Հոս սկսաւ բանաստեղծական այն երկար ասպարէզը որ ոչ միայն հասունցուց իր մէջ բարձրագոյն աստիճանի բանաստեղծական տաղանդը, այլ ցոյց տուաւ տեւական, այնքա՛ն ազնիւ նուիրում մը հոգիի բոլոր բաներուն հանդէպ, որուն հաւասարը գրականութեան երկար պատմութիւնը դժուարաւ կրնայ մատնանշել: Սկզբնաւորութիւնը շատ խոստմնալից չէր. բանաստեղծը, կարծես պէտքը կը գգար իրենիցէն տարբեր, չա՛տ աւելի արագ գործող միտքի մը հետը չփուելու: Այդ ազդեցութիւնը երկու տարի ետքը տըրուեցաւ իրեն, երբ Քուրթի «Նաղաղ տուն»ին հիւրը եղաւ, ու իրենց երկար պտոյտներէն մէկուն մէջն էր, — որոնցմէ այնչափ մեծ հաճոյք կը զգային երկու բանաստեղծները ու Տօրօթհին՝ Ուորտսուորթհի քոյրը, — որ Հիմաուուրց Գաւաթին ծրագրուեցաւ Հետեւեալ տարուան աշնան՝ նորթուական մը բացուեցաւ անգլիական գրականութեան մէջ, Քնարեցական գեղօններուն երեւումովը: Այդ պզտիկ հատորին Ուորտսուորթհի տուաւ թէ՛ իր տկարութիւնը և թէ՛ իր ուժը. ան կը պարունակէր իր մէջ Goody Blake և The Idiot Boy: Ամէնէն աւելի սակայն, Ուորտսուորթհի գրականութեան տուաւ՝ «Թինթըրն Արքայարանին բարձունքէն գրուած սողերը», որոնց մէջ բանաստեղծին տաղանդը կը հասնի ներհայեցողութեան և բանաստեղծական կարողութեան ամենաբարձր աստիճաններուն:

Թարգ. ՇԱՆԹԱՅԻՍ

(Շար.)

ԱՊՐՈՂ ԳԻՐՔԵՐ

ՅՈՒԻ ԳԻՐՔԸ

Գիրք մը որ գեղեցիկ, ոգեւորող մտածում մը կը պարունակէ:

Անշատ ուրիշ գրքերէ, այլ՝ ինքն իր մէջ ամրակուռ միացած:

Ովասիսն է ան ուր վերջապէս՝ փոթորկոտ ու չոր սահմաններու մէջէն մարդ կը հասնի: Լքուած որբ մըն է ան՝ որ սակայն խօսք ունի և լոյս ունի և «լոյսը բնութեան խօսքն է ու խօսքը մտքին լոյսը»: Որբ մը որուն մէջ երկինքի լոյսը և բնութեան գեղեցկութիւնները կը միանան բանաստեղծական ստեղծագործութիւն մը յօրինելով:

* * *

Յորի գիրքը, — ան զոր մեր մէջ միութարուելու պէտքը ունեցողներ միայն կը կարդան հիմակ, — բանաստեղծութիւն մըն է, բանաստեղծութիւնն է ան հոգիի իղծի մը որ վժացող գալարումներով մարդկութեան կուրծքէն իր մաշեցնող մոլուցքը կը քաշէ շարունակ: Բարիներ կան որոնք դառն տառապանքը կը ճաշակեն, ու չարի՛ր որոնք երջանիկ վայելք կ'ըմբռնեն: Եւ այն Աստուածը որ կրնայ տառապանքն ու չարիքը հեռացնել իրապէս բարիէն, ինչո՞ւ ցաւի կեանքը սկիզբէն չի փոխակերպել ցնծութեան կեանքի մը, կրնայ հարցնել Յոր:

Ոչ ոք կրցած է պատասխան մը տալ հարցումին որ կը ծագի մտքին մէջ Յորի գիրքը կարդալէ վերջ. միակ սփոփող մտածում մը ունի սակայն գիրքը է՛ն վերջը. — թէ՛ տառապանքէն ետքը օրհնուած վայելքը կայ միշտ:

«Յորի գիրքը, — կը պնդէ նշանաւոր հեղինակ մը, — ուրոյն բանաստեղծութիւն մըն է որ չունի իր նմանը ու և է գրականութեան մէջ և չպիտի ալ ունենայ»:

Կեանք մը կայ հոն երազկոտ փառքերու ու մեծութեան վայելումէն ետքը՝ մոխրի վրայ հանգչող, հոգեմաշ չարչարանքի մէջ

ապրուած : Անձը կ'ապրի հոն զայրուցքի մը ու անէծքը բնական բան մը, սփոփող աղբակ մը կը դառնայ իրեն համար. բայց բարութիւնը, արդարութիւնը ալ այնքան խորսխուած ունակութիւններ դարձած են Յորի ադ հոյակապ ստեղծագործութեան մէջ,—զմայլելիօրէն մարդկային եւ գեղեցկապէս Աստուածային,— որ անէծքը կը մեղմանայ իր բերնին մէջ ու որչ'ափ սրտաճմիկ, կորովի եւ զայրագին է ան. աւելծքը՝ լո՛կ սփոփող արցունքի դերը կը կատարէ ու իրեն համար չարիք գործելը անկարելի՛ կը դառնայ :

Կեանքին արժէքը ճանչցած ու քաղած՝ լեցուն հաճոյք խաղաղ եւ արգաւանդ ջանքով ձեռք բերուած արդիւնք է, աներեւակայեցիօրէն խոնարհ, պարզուկ եւ միամիտ իր խորհուրդին մէջ, գոհունակ երջանկութեամբ մը՝ որ չի կայանար ո՛չ շատ վայելած ըլլալու գիտակցութեանը մէջ, ո՛չ ալ՝ իր գոյութեան նպատակին եւ իր պաշտած էակի բնութեան մասին իր քիչ՝ բայց կատարեալ ու համոզուած գիտութեան մէջ եւ ոչ ալ իր խորունկ տգիտութեան մէջ : Երջանկութիւնը բնական ընթացքով մը սրբութիւն ու էութենէն կը բղխի ու կը տարածուի լեցունութեամբ եւ ընդարձակ շարաւալից ու ջերմոտ զազրութիւնով ապականուած իր ներկայ կեանքին վրայ :

Ադ կեանքէն կը թելադրուի մարդ՝ չի վստահելու ուրիշներու վաղանցիկ բարեկամութեան : Եւ իրաւ ալ, ճշմարիտ չէ՞ որ մարդկային բնութիւնը չէ փոխուած դարերէ ի վեր. սփոփանքի համար մօտեցող բարեկամը՝ անիմաստ, վարժապետական յանդիմանութեան ժահրոտ թոյն մը կը թափէ վրադ ու կը հեռանայ ու կը լքէ քեզ :

Կեղծաւորութիւնն ու վատագիւթիւնը նրաջած բարքի ձեւերն են հիմա :

Յորի անձը ակնապարար շատ մը գունազեղութիւններ ունի : Իր անձին մէջ չեն միանար Ռաբբիններու սէգ ոսինութիւնը, շահասէր ինքնամոլութիւնը, ամբարտաւան պարծանքը ընտրեալ ժողովուրդէն ըլլալու : Ան՝ զոհաբերութեան միտում մը ունի ամէն բանի մէջ :

Յորի պատկերը շատ վարպետ վրձին մը կ'ենթադրէ : Նկարագեղ, բնական բացատրութիւնները, խօսքի ճապուկ. ու այլազան ձեւերը, բուռն յուզումը որ սրտմաշուք դադարներէ ետքը՝ առատ ճողփիւններով կը պոռթկայ իր էութեան խորքերէն, մտածել կուտան թէ ադ գրքին հեղինակը՝ որչ'ափ թափանցած է իր գրիչին նիւթ եղող նկարագրի խորքին եւ անոր բարձրութիւնները մագլցած : Ու եթէ ոչինչ գտնուէր գրքին մէջ, հոյակապ ու հսկայական աղ նկարագիրը կ'ոթողական գեղեցկութիւնը պիտի կազմէր անոր :

Գերագոյն էակը, կ'ըսէ Յրաուտ, որ հոն կը շնչէ, կը գործէ, չէ՛ ան զոր մենք կը ճանչնանք. ան տարօրինակ աստուածութիւն մըն է որուն զաղափարը կազմուած ըլլալ կը թուինախնի հեթանոս կրօններու ու միաստուածեան կրօնին ըմբռնումներուն ճարտար, ներդաշնակ համադրութիւնովը : Հոն սատան մը կայ, որուն խօսքը՝ դատում մը կշիռ ունի Աստուծոյ առջեւ. Սատանան չէ՛ երբեք մեր ըմբռնումով ծընունդ առած ոգին՝ որ աւերում կը գործէ, ու չորցնող ցուրտ ձմեռներ կը բերէ մարդկային կեանքի դաւարուն գարնան մէջ :

Եւ աս ամէնը ու շատ ուրիշ երեւոյթներ բացայայտօրէն կը ցուցնեն թէ Յորի գիրքը հրէական արտագրութիւն մը չէ (*): Հրեան կարելի չէ որ արտագրած ըլլայ զայն եւ թէ ան կրնայ գրուած ըլլալ Արաբ կամ Ասորի հեղինակէ մը որ իր ճամբորդութիւն-

(*) Յրաուտ կը շնչտէ թէ՛ թէպէտ տարակոյս չկայ գիրքին հրէական արտագրութիւն մը ըլլալուն, բայց միւս կողմէ չէ համոզուած ինք : Ի վալտ՝ գերման նշանաւոր հեղինակ մը՝ Ս. գրական քննադատութիւններու մէջ, կ'ըսէ թէ գիրքը գրուած է ա՛ն չրջանին երբ հերայական բանաստեղծութիւնը իր ծաղկած վիճակին մէջն էր,— երեմիական ժամանակամիջոցին : Աս կարծիքը առհասարակ ընդունուած է հիմա,— որչ'ափ ալ ան վարկածներու վրայ հիմնուած ըլլայ :

ներուն ատեն հանդիպած է՝ Հրէաստան, հոն ծանօթացած է անոնց կրօնին ու կրօնական ըմբռնումներուն տիրացած և հաւանաբար ընդգրկած է նաև ադ կրօնքը ու գրած է զայն, հաճիստ, անդորր կեանքի մը անվրդով խաղաղութեան մէջ, Երեմիայի ատեն, սկիզբները իրաւ, քիչ մը խաղաղութիւն վայելցին հրեաները, բայց առհասարակ իրենց միտքը նախանձոտ կոխներով դրաւ զանոնց գոյութիւնը պահելու անընդհատ ոգորումներնուն մէջ, չէին կրնար ծընոնդ տալ գործի մը ուր եթէ կան հոսանք ու հեղեղ, որոտում ու կայծկլտանք, համերաշխութեամբ ու սիրով, ատոնք խաղաղարար ձգտումներով ապրող ԵՍԻ մը տագնապներն են լոկ:

Յորի գիրքին մէջ չկայ, երբայականութիւն հոտող բան մը, չկայ,—ինչպէս կը զիտէ պատմաբան մը,— վերաբերում հրէական պատմութեան մէջ աչքառու ու է դէպքի հոն են՝ Եգիպտոս իր ոռոգող նեղումով: Արարիան իր աւագուտ անապատներով ու հռչակուած համեմներով: հոն՝ Փիւնիկէ իր բազմազան գունագեղութիւնները համերաշխօրէն կը խառնէ Հնդկական երազներու և պատկերներու վառվառն երանգին: հոն է վերջապէս՝ Եթովպիան իր հպարտ լեռներով ու աղեղնածիղներու ամբողջական ահեղ ուժովը: Յորի գիրքը հրաշալի, լուսնափն ծովակ մըն է ուրկէ ամբողջ Ասիան իր կապուտակ երկինքով, իր պծլտուն լուսաւորներով կ'անդրադառնայ ցոլացիկ:

* * *

Կեանք մը իրապէս ապրուած՝ իր մէջ ունի յուզումներ և հաւանութիւն: Ու է՛ն մեծ յուզումը,—ինչպէս կ'ուզէ հաւատալ մերազնեայ բանաստեղծ մը,—պաշտումն է Գերագոյնին, Անոր՝ որ բոլոր իր նմաններէն անհունապէս բարձր է ու անըմբռնելիօրէն խորունկ: Զգացումներ կան որոնք բնական են մարդուն, և որոնց հարկ է գոհացում տալ, որոնց անհրաժեշտ է հաւանութիւն տալ:

Նախնական վիճակի մէջ ապրող մարդիկ՝ լիովին գոհացում տալու համար պաշտումի զգացումին ունեցան

կրօնք, ունեցան տարօրինակ ու բազմազան ձեւեր, ցուցնելու իրենց հաւանութիւնն ու հաւատքը ադ կրօնքի մասին: Բայց այսօր՝ երբ բոլոր ապրող հոգիները բարձրագոյն բան մը կը փնտռեն անդադար, բան մը՝ որ սնունդ տայ իրենց զարգացած, ընդարձակուած մտքին, բան մը՝ որ յարմարի աւելի՝ վերացած, աւելի՝ ճշմարտութեան մօտ և աւելի՝ ոգիով հուժկու իրենց բնութեան, կը փնտռեն բան մը մէկ խօսքով՝ որ ցօղ ցնցուղէ ու շող արեւէ իրենց յոգնած էութեան մէջ: այդ աշուտացած արարածները որոնց մէջ պաշտումի զգացումը անհունօրէն աւելի խորունկ է, ընդարձակ ու նրբացած, չպիտի՞ ընտրեն է՛ն կարճ ճամբան հասնելու համար իրենց գաղափարականին բարձրութեան:

Եւ իբր այս՝ իբր խորհուրդով գործող և արագօրէն նպատակի մը ճգնող անհատներ, ատոնք պէտք պիտի ունենան ամէն օրուան իմաստութեամբ ապրուած կեանքի մը:

Յորի գիրքին հեղինակը կանխած է իր ժամանակը,—ինչպէս բոլոր մեծ մարդիկ, Յոր՝ հեռու իր պաշտումի զգացումին մէջ ծէսով ու գոհերով միայն գոհացում գտնելէ, լռին ու հանդարտօրէն իր օրուան կեանքը կը վարէ սրտի անհուն գոհունակութիւնով ու արդար մը ըլլալու բնական, անձնական իմացումովը եւ է՛ն վերջը՝ իր պաշտած էակը որ խնկոտ աղօթքը, որին տրուած չնչին դասը, խրատը կը նախադասէ յաւէտ մոլեռանդի շատութիւն պաշտմունքներէն՝ կը վարձատրէ զինքը երջանիկ ու հարուստ կեանքով մը: Ահա՛ բարոյական ուսուցումը Յորի գիրքին:

Պատիկ բարութիւնները չեն կորսուիր, անոնք կը բարդուին յամբօրէն ու վտանգ ընթացքով,—ինչպէս աննշան այն կենդանիները որոնք կը զիջուին դարերով ու կը կազմեն գեղեցիկ, գոհար կղզիները կապուտակ ծովերուն:

Ոչ մէկ իմաստասիրութիւն կարող է հասնելու պղտիկ, աննշան սեպուած բարիքներով տնկուած բարձունքի մը: Յորի կեանքը պղտիկ պարտականութիւններու կանգնած յաւերժական յիշատակարանն է ու անպիտան:

Ու կեանքը՝ ամէն մարդու համար՝ աւաղ քիչեր հասկցած են թէ՛ պարտականութիւն մըն է լոկ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԵՍԻԱՆԱՆ

ԺԹ. ԴԱՐՈՒ

ԱՆԳԼ. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ

ՈՒՈԼԴԵՐ ՍՔՕԴ

ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ԳՈՐԾԵՐԸ

Ա.

Ուօլղըր Սքօդի անունը ընտանեկան բառ մըն է Անգլիացիին, ինչպէս նաեւ Սկոտացիին համար, Նախորդ դարուն կիսուն պատկանող ո՛չ մէկ հեղինակ անոր չափ սէր՝ և հիացում վայելած է: Ամէն անգլերէն խօսողի համար՝ թանկագին հեղինակ մըն է ան, և իր մատուցած գրական վայելքը մեծ թէ պզտիկ կը ճշակեն հաւասարապէս, ըլլայ ան բարձր տաղանդով մէկը, կամ ուրիշ մը, որ կեանքի հոգեբուն ժամուան մը զուարթ մոռացումը կ'ուզէ վայելի անոր էջերէն: (Այս սիրելի հեղինակը, կ'ըսէ ձորձ էլիօդ, շատ մը երիտասարդ կեանքերու երջանկութիւնը չինելու գործին մէջ մեծ բաժին ունի): «Ուօլղըր Սքօդ, կ'ըսէ Կէօթէ, մեծ հանճար մըն է. իրեն հաւասարող չիկայ: Շատ կը խորհիմ իր վրայ, և կը գտնեմ որ՝ բոլորովին նոր արուեստ մը կայ իր մէջ, իրեն առանձնայատուկ օրէնքներով»: Տօքթ. Փըզիի համար կ'ըսուի թէ՝ «մինչեւ վերջը հաւատարիմ մնաց անոր և այնքան քաջ սուսումնասիրած էր զայն, որքան ուսումնասիրած էին Ֆոքս և Կրինուել»: Հոմէրը, և Լէմպ Շէյքսպիրը»: Նոյնպէս, կ'ըսուի թէ, Նաթանիէլ Հօգօրն, ամերիկեան վիպագիրներու ամէնէն ինքնատիպը, գրեթէ կը պաշտէր Սքօդի վէպերը և սովորութիւն ունէր զանոնք բարձրաճայն կարդալու իր ընտանիքին մէջ: Ռոպըրտսըն, անհարկելով արդի վէպերուն, կ'ըսէ. «Մարդ Սքօդի վէպերը առիշտ և կորովի ներշնչումով մը մը փակէ, իսկ միւսներունը՝ տկար, մեղկ զգացումներով, որոնք անիմաստ, անծայր զգայութիւններէ կը բղխին»:

Նմանօրինակ վկայութիւններ կրնան ընդ-

հուպ առաջ բերուիլ, բայց ատոնք Սքօդի ստացած մեծ յարգանքը անգամ մըն ալ անպարտաւորութիւն միայն պիտի ծառայեն: Ինչ որ շեշտելի է՝ ամէն բանէ առաջ, սառն թէ, Սքօդի պէս բանաստեղծ մը միայն պիտի կրնար այդքան քիչ ժամանակի մէջ իր հրաշալի վէպերը արտադրել:

Իրմէ ետքը եկող վիպասաններ՝ կը դիմեն զգացումներու՝ որոնց գրիչ չէր դպցուցած մեծ վնակը, որ լաւ գիտէր թէ իր ժամանակակիցին՝ ձէյն Օսթէյնի վարպետութիւնը իր գրիչին հասողութեանէն վեր էր, բայց Ուէյլըրիի շարքէն դուրս ո՛ր կարելի է գտնել այնքան փոփոխութիւն՝ կեանքի և շարժման, ծրագրիի այնքան ճարտար դարձուածք, հմուտութեան և միտքի զեղումի այնքան ճոխութիւն, կեանքի կենդանութիւն, բնութեան այնքան ժշգրիտ նկարագրութիւն, և զգայականութենէ այնքան հեռու հոգեյուզութիւն:

Բոլոր Սկոտացիներու պէս, Սքօդ ալ հպարտ էր իր ազգաբանութեամբ: Իր հայրը էտիմպրիկի արքայական կնքահամարին քարտուղար, զաւկի վայել հաւատարմութեամբ պատկերացուած է Կարմիր Ձեռնոցին մէջ: Մայրը, իրեն պէս տղու մը արժանի կին, բժիշկի մը աղջիկն էր: Տասերկու դասակ ունէր, որոնցմէ վեցը մանկութեան մէջ մեռան: Ուօլղըր ընտանիքին իններորդն էր, Կանխահաս, հիւանդութիւն մը կեանքին մինչեւ վերջը կաղ թողուց զինքը և տարիներով ճգլած մնաց. բայց, աստիճանաբար, սարերուն առողջ օդին շնորհիւ, յաղթեց այդ տկարութեան և հակառակ իր կաղ ոտքին ոչ միայն քաջավարժ հեծնող մը եղաւ այլ՝ անվեհեր՝ մազլցող մըն ալ: Իր պատանեկութիւնը փայլուն նկարագրւում մը կը սկսի: Իր բարեհամբոյր արամազրութիւնը, բարեկամ շահելու և խնդի ու գործի մէջ ունեցած՝ մեծ կարողութիւնը, բանաստեղծութեան և մանաւանդ դրացի երկիրներու գեղօններուն համար ունեցած սէրը, և բնութեան այն բուռն սիրոյ զգացումը՝ որ իրեն ըսել տուաւ թէ «առանց տարին անգամ մը ցախ տեսնելու չպիտի

կրնայի ապրիլ», Սքօդի թէ՛ պատանութեան և թէ՛ ծերութեան յատկանիշերն էին :

Դպրոցը ձգելով, ուր լատիններէնի քաջ հմտութիւն մը ստացաւ, բայց ո՛չ յունարէնի,—թերութիւն մը՝ որուն վրայ կ'ողբար ետքէն,—Սքօդ էն առաջ հօրը քով մտաւ : Յետոյ փաստարան եղաւ . բայց դատական ասպարէզին մէջ քիչ յաջողութիւն գտնելով՝ Սէլքիրքշայրի մէջ ատենակալութեան պաշտօն մը ձեռք ձգեց : Սիրային յուսախաբութենէ մը ետքը ամուսնացած էր Սքօդ, որ իրեն այնքան գեղեցիկ տողեր գրել տուած է :

Անկէ ետքը իբր ժողովի քարտուղար, տեւական եկամուտի մը ակնկալութեամբ, իր պարապի ժամերը նուիրեց այն ուսումնասիրութեանց՝ զորս շատ կը սիրէր :

Երեսունը անցուկ էր, երբ հրատարակեց Դրացի երգերը, որով եթէ ոչ զրամ՝ գէթ համբաւ չահեցաւ : Այս գեղօններու հաւաքածոն տարիներու աշխատութեան արդիւնք էր, և հատորները կը պարունակէն քանի մը ինքնագիր քերթուածներ ալ : Ասոր յաջորդեց Վերջին Առուղիք տալը, որ կատարելապէս ինքնատիպ ոճով գրուած էր և որ մեծ ցնծութեամբ ընդունուեցաւ : Այդ օրէն Սքօդի անունը ժողովրդական դարձաւ բովանդակ երկրին մէջ : Եւ ալ, արագ չաջորդականութեամբ կատարելագործեալ չըքեղ ձեռնարկներ յաջորդեցին իրարու : Դրեթէ երկու տաշի ետքը՝ Լիմին ազջիկրէն, որ աւելի մեծ ժողովրդականութիւն ստացաւ, Մեքմիքը երեւցաւ, իր ամէնէն սքանչելի թանաստեղծութիւնը, որ մեծ մասամբ ձիւ վրայ գրուած է, և, ասոր համար, ձիւն սմբակին շաչիւնը արձագանք կուտայ ամէն տողէ :

Յաջորդ ձեռնարկը, քիչ մը անյաջող, Ռօֆայլը եղաւ . եւ իբր յաւելուած իր բանաստեղծութիւններուն, որոնք հազիւ կը վարձատրէին իր կարողութիւնները, խմբագրական աշխատութիւններու շարքի մը ձեռնարկեց, որմէ կրնային ահեքեկիլ ամէնէն ժրջան գրագէտները անգամ եւ քանի մը տարուան մէջ, Սքօդ իր ժամանակուան

հեղինակներէն բոլորովին գերազանց երեւակայական գործերու շարք մը արտադրեց . և ասիկա՝ պէտք չէ մոռնալ, հակառակ իր պաշտօնական զբաղումներուն, իբր ժողովի Գարաուդար և Սէլքիրքշայրի ատենակալ, իր ժամանակակիցներէն ո՛չ մէկը, Սաուտիէն զատ, այնքան չարաչար կ'աշխատէր գրիչով, և դարձեալ, իր կենսագրութիւնը անանկ կը պատմէ որ, ամէնէն խիզախ հեծնողն էր ան, անկուշտ որսասէր, առողջարար զբօսանքներ սիրող, և միշտ ժամանակ գտնող՝ բարեսիրութեան և ասպնջականութեան և այնքան անկեղծօրէն քաղաքավար՝ որուն համար խեղճուկ մարդ մը ըսած է անգամ մը. «Սըր Ուոլդըր մեզի հետ միշտ ազգականի պէս կը խօսի» : Դիտողութիւնը չափազանց ճիշդ է : Սքօդ չափազանց լայն-սիրտ էր, չափազանց համակրալիք մարդոց հանդէպ, և խառնուածքով չափազանց զգայուն, ինչ որ զինքը գիրքի գերի ըրած էր : Գրականութիւնը չա՛տ կը սիրէր, բայց մարդիկը աւելի կը սիրէր, և իր համեստութիւնն ու ողջմտութիւնը բոլորովին հեռու կը կեցնէին զինքը տկար կողմերէ, զորս շատ անգամ կը ներենք բանաստեղծներու և գրագէտներու :

Ուելյուրի, Սքօդի առաջին արձակ վէպը, ծածկանունով մը հրատարակուեցաւ 1814ին, երբ բանաստեղծը քառասուներեք տարեկան էր, եւ երբ երկու տարի կ'ընէր դեռ իր Ապոցֆորտի լեռան ագարակը գնելը, որ այնքան հռչակաւոր ըլալու կոչուած է եղեր : Եւ այս թուականէն մինչեւ 1829 կամ 1831՝ երբ ալ ցամքեցան իր հանճարին աղբիւրները, «մեծ անծանօթը», ինչպէս կը՝ կոչուէր հիմա, իրարու ետեւէ վէպէր գրեց՝ արագութեամբ մը, որ գրեթէ մոգական էր : Եւ ամէնը աս չէր, որովհետեւ, այս թուականներուն մէջ, Սքօդ ո՛չ միայն չափէ դուրս առատ բանաստեղծութիւններ գրեց, այլ, հրատարակեց Սկովտիոյ պատմութիւն մը, Նաբոլէոնի կեանքը, ինը հատորներու մէջ, Սուիֆթի կենսագրութիւն մը, որուն հետ նաև իր գործերուն հրատարակութիւնը տասներկու հատորներու մէջ, Սքապի մը

պատմութիւնները և շատ մը ուրիշ գործեր, որոնք հասարակ մարդու մը անգամ համբաւ պիտի չինէին: Գանձը դրամով կը լինար և Սըր Ուօլդըր՝ որ ամէն բանէ առաջ ընտանիք մը հաստատել կ'ուզէր, առատապէս ծախսեց իր բոլոր շահածը: Դժբաղդաբար գործակցութիւններ ունէր իր տպագրիչներուն և հրատարակիչներուն հետ ու գործին բոլորովին անփոյթ մարդու մը պատասխանատուութիւնները իր վրայ առած էր՝ որուն արդիւնքը եղաւ սնանկութիւն: Եւ ահա հոս, Սքոզի դիւցազնական բնաւորութիւնը երեւան եկաւ: Յիսուն և հինգ տարեկան էր, առողջութիւնը կը կորսնցնէր հետզհետէ ու կիներ անկողինի կը ծառայէր: պարտքերը 117,000ի կը հասնէին, և ըստանիքին ապաստանը կը քայքայուէր գրեթէ: Հարուածը ուժգին էր, բայց ան չի դեղեցեցուց զինքը: Գրեթէ երկու տարուան մէջ իր պարտապահանջներուն վճարեց ք 40,000, և հինգ տարի չանցած՝ բաւական մաքրած էր պարտքերը, բայց առողջութիւնը տեղի տուաւ և իրարու ետեւէ եկող ջլատող հարուածներ զգացուցին ըրած ահագին ջանքերուն ծանրութիւնը: Վէրուանդանի մը պէս որ փոթորկոտ ծովէն կը տաշուի միշտ, կ'ըսէ Հըդդըն՝ գեղեցիկ բացատրութեամբ մը, աստիճանաբար կը հիւժէր ան ալ, բայց չէր նուաճեր երբեք: Մեռնելէ առաջ, ժամանակին թագաւորին կողմէ իր տրամադրութեան տակ զրուած նաւով մը՝ Միջերկրական ուղեւորեցաւ, այցելեց Մալթա, Նաբոլի և Հռոմ, բայց զուարճանալու ժամանակը անցուցած էր, որով սաստիկ nostalgic մը բռնուեցաւ բանաստեղծը: Ժամանակ մը Լոնտոնի մէջ հիւանդ մնալէ ետքը, քիչ մը կազդուրուելով էպիպոքորոտ գնաց, ուր մեռաւ 1832 Սեպտ. 21ին:

«Սքանչելի օր մըն էր, կը գրէ Լոքարդ, այնքան տաք որ բոլոր պատուհանները կռնակի վրայ բայց էին և այնքան խաղաղ էր օդը որ խիճուաքին կարկաչը կը լսուէր յստակօրէն, երբ անկողինին շուրջը բոլորուած էինք և իր մեծ որդին համբուրելով կը գոցէր աչքերը»: Տրայպուրկի Արքայա-

բանը թաղուեցաւ ան, բայց Սքոզի համար կրնայ ըսուիլ թէ իրեն համար «անմահ յիշատակարան» մը կանգնեց, ինչպէս Միլտոն ըսած է Շէյքսպիրի համար:

Սըր Ուօլդըրի էպիպոքորոտէն Միջերկրական մեկնելու առջի օրը Ուօրտսուօրթհ վերջին անգամ ըլլալով այցելութիւն մը տուաւ իր բարեկամին: Միասին ման եկան անոնք Եարօի ափունքներուն վրայ, և պէտք չէ մոռցուի՝ գետակին ներշնչած սքանչելի տողերը՝ մեծ բնաստեղծին: Կը բաւէ անդրադառնալ ան հռչակաւոր քերթուածին որ «Եարօի այցելութիւն» խորագիրը կը կրէ, առանց քաղուածներ ընելու անկէ, քանի որ Սքոզի կամ Ուօրտսուօրթհի ուսումնասիրող մը՝ անպատճառ պիտի սևեռի ադա տողերուն, — ոսկի օղակ մը՝ որ ադ ժամանակին երկու մեծ հոգիները իրարու կը կապէ:

X.

ԱՐԴԻ ԴԻԻԱՆԱԳԵՏՆԵՐԷՆ ՈՒՎ Է ԱՆ

ՈՐ ՅԱԶՈՂ ԴԵՐԱՍԱՆ ԵՂԱՅ Է

Որո՞ւն միտքէն կ'անցնի թէ, Անգլիոյ արդի գաղթային նախարար, վառվռուն ու պայքարասէր Չէմպլիէյնը, ժամանակին մեծ յաջողութիւն ունեցած է, իբր սիրող-դերասան:

Քէնաալի մէջ տրուած հացկերոյթի մը առիթով, ինք է որ պատմած է թէ՝ բաւական տարիներ առաջ, Քննադասը խաղին մէջ՝ Բըֆի դերը կատարած է: Հաստատուած է նոյնպէս թէ՝ Պիրմինկէմի մէջ՝ Զարմանալի Կիմը զաւելտին մէջ՝ կատարած է Ֆրանսացիի մը դերը: Նոյնպէս Սալսուսենքրին մէջ՝ ստանձնած է երկու դերեր:

Ասկէ զատ հեղինակած է նաև զաւելտ մը, և անոր իր տանը մէջ քանի՜ քանի անգամներ ներկայացմանը համար մեծ ջանք թափած, ստանձնելով դեր մը՝ զոր մասնաւորապէս իրեն համար ստեղծագործած է:

Շատ մը թատերախումբեր՝ խնդրած են իրմէ՝ արտօնել զիրենք՝ ներկայացնելու իր թատերգութիւնը, սակայն ո'չ դրամը և ո'չ ալ ազալանքները՝ կրցած են մինչև հիմա համոզել զինքը՝ հաւանելու համար ադ բանին:

ԱՆՔՐԱԺԵՃՏ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

(ՊԱՏՈՒՄԻԱՆ՝

ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՐԳԷՆԻ ՄԷԿ ԽԵՂԱԹԻՒՐՈՒՄԻՆ)

Մաղիկի 23րդ թիւին մէջ Յակոբ Գուրգէն կը գրէ.

«Անցողակի կ'ըսեմ թէ խոստովանու-
«թիւնը ծայր տուած է վերջերս. հազիւ
«երկու յօդուած էի հրատարակած Բիւզան-
«դիոնի մէջ և ահա՝ վենետիկեան մի ոմն
«վարդապետ, վարձելով Յովհաննէս Ալանի
«ստորագրութիւնը, յայտարարած կամ
«խոստովանած էր Մանգուլիի 594 թուով
«թէ վենետիկի միաբանութիւնը, անհատա-
«կան անդամը մէկդի, որչափ գիտեմ ես՝
«երբեք քարոզած չէ թէ կաղապարած է
«Ոսկեղարու բարբառը»:

Թէ Ս. Ղազար ընդունած չէ Ոսկեղար
հայերէն լեզուն այն սահմաններով զոր
Յակոբ Գուրգէն եւ ընկերք կ'ընդունին,
նոր գիւտ մը չէ. այս մասին երիցս գրած
եմ: Ինձմէ առաջ 19րդ դարու կիսուն
Բագրատունին առաջին անգամ հրապարա-
կաւ յայտնած է այս մասին իր կարծիքը.
ափսոս ուր Յակոբ Գուրգէն կ'անտեսէ այս
պատմական մանրամասնութիւնները, երբ
կ'ըսէ կամ կը կարծէ թէ Ս. Ղազար դեռ
նոր կը խոստովանի թէ ոսկի բարբառը չէ
ընդունած: Յ. Գուրգէն գիտէր արդէն իմ
այս լեզուական խնդրին մասին ունեցած
համոզումներս, որոնց նկատմամբ կարծեմ
երկիցս ալ վիճարանած եմ իրեն հետ:

Վարձկան մակդիրին դեռ չեմ արժանա-
ցած. վկայ իմ տասնամեայ լրագրական
կեանքս. ոչ ոքի չեմ քծնած, որով մէկէ
աւելի առիթներու մէջ իմ այդ նկարագրիս
համար տուած եմ, Յ. Գուրգէն կը գրէ
կիրքով: Անազնիւ է այն գրիչը, երբ դիտ-
մամբ կ'այլափոխէ իրողութիւնը:

Վանանդացիին գրութեան հրատարակ-
ուելէն 48 ժամ վերջ, առտու մը, Բիւզան-
դիոնի խմբագրատունը, ֆէչեան էֆ.ի որդ-
ւոյն՝ Պ. Պարոյրի յանձնեցի այս նիւթին
նկատմամբ յօդուած մը, որուն հեղինակին

անունը իրեն յայտնեցի, աւելցնելով թէ
յօդուածագրին կամքն է որ Դիսող ստորա-
գրութեամբ հրատարակուի իր ուսումնասի-
րութիւնը: Այդ գրութեան յանձնուելէն
ճիշտ 10 օր ետքը, առաջին անգամ ծանօթ
մէկէ մը կը լսէի թէ Յ. Գուրգէն կը պատ-
րաստէ 20է աւելի շարունակական յօդուած-
ներ, Բիւզանդիոնի մէջ հրատարակելի:

Մէկ քանի օր ետքը, արդարեւ Յ. Գուր-
գէն կը սկսէր շարք իր յօդուածներուն:—
Հոս խնդիրը լաւ մը զանազանեցնք. Վանան-
դացիին հասցէին ուղղուած գրութիւնն էր,
զոր յանձնած էի Բիւզանդիոնի, իսկ գալով
Մանգուլիի մէջ իմ հրատարակածներուս, երբ
տեսայ թէ Բիւզանդիոնի մէջ Յ. Գուրգէն
սկսաւ գրել, աւելորդ համարեցի դիմում
ընել անոր և գրութիւններս յանձնեցի Ման-
գուլիի էֆնարի: Յօդուածիս հրատարակու-
թեան երկրորդ օրը, առտուն Բիւզանդիոնի
էի: Բիւզանդիոնի տաղանդաւոր խմբագրա-
պետը որ միշտ բարեացակամ եղած է ինձ՝
իր որդւոյն ձեռքով յանձնել տուաւ ինձ Դի-
սողին գրութիւնը: Դիսողին ինքնութիւնը
արդէն չատեր գիտէին և կարգացած՝ գրու-
թիւնը. բաւական միաժիտ ըլլալու է որ
այսքան վրան բաց իրողութիւններէ վերջ
գրիչ մը ելլէ և բանագրողութիւն ընէ: Կը
ցաւիմ որ երկու յօդուածներս միայն հրա-
պարակ ելան. անոնց ամբողջին հրատա-
րակութիւնը թերեւս տարբեր գաղափարնե-
րն էր: Յ. Գուրգէն անշուշտ կ'ընդունի թէ
գիտական ուսումնասիրութեան մը մէջ նե-
րելի է ատաղձներ հաւաքել, գրութիւն՝ ու-
րուն ինքն ալ կը հետեւի:

Պարզ բարեացակամ տրամադրութիւնս և
ծառայութիւնս անիրաւ տեղ կը խեղաթիւ-
րէ Յ. Գուրգէն որ չի գիտեր յարգել իր հա-
կառակորդին կարծիքը: Լաւագոյն չէ՞ ազնու-
օրէն մղել գրական պայքար մը, որպէս զի
գիտական ըլլայ. ճշմարիտ զիտնականը, և
անկողմնակալ գրիչը իր ոչ-գաղափարակցին
անձնականութիւնը գիտէ յարգել. ասիկա
կը պահանջենք մենք հիներէն, որոնք ազ-
նիւ ըլլալու պարտքը ունին:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Յ. ԱՆՆԻ

Մ Տ Ա Մ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Առաքինութիւնը մանկութեան հասակին մէջ կը ծաղկի, եւ կասարելութեան ժամանակ կը պսղաբերի:

— Արծաթը շատ անելի հոգիներ է սպաննած, քան թէ երկաթը մարմիններ:

— Աւխասութեան արժեքը անելի շատ է քան թէ ոսկիներ:

— Սյն մարդը որ աւխարհի ետեւէն կը վազէ, չիբնար Աստուծոյ հետ փախել:

— Ան որ ուրիշներու օգուտին կը ծառայէ, ինքն ալ կ'օգտուի, իսկ ան որ չարիք կը պատրաստէ իր անձը մը վնասէ:

— Ամուրիութիւնը բնկերային ամէն կարգի զեղծումներու աղբիւրը եւ փաշայեղուն է:

— Ամուսնութիւնը աւխարհիս մէջ կը յաւերժացնէ մահաբարոյութիւնը:

— Անոնք որ սակիին կը փարին չափազանց յամառութեամբ ու սիրով, իրենց սրտին մէջ Աստուծոյ համար սեղ չեն ունենար:

— Անհոգութիւնը վսանգներուն մեծագոյնն է:

— Անհոգութեան պատճառաւ կը պատահին շատ մը հիւանդութիւններ, քան թէ ուրիշ պատճառաւ:

— Առանց առաքինութեան գեղեցկութիւնը՝ առանց անուշահոտութեան ծաղիկ մըն է:

— Առիթը եւ աղէտը այնպէս կ'անցնին՝ ինչպէս փայլակը երկինքին մէջ կամ առագաստանաւը պիտի ծածկուի ծովուն ջուրերուն վրայ:

— Ազահը ունեցածին տէր չէ, այլ անոր աւանդապահը:

— Աւխարհ փափկութեան պարտեզ մըն է անոնց համար, որոնք գիտեն զո՞նք սրտով վայելել անոր փուրը եւ վարդը:

— Ամէն մարդ պէտք է գիտնայ թէ՛ կեանքը ոչ թէ հանգիստի, այլ աւխասութեան համար տրուած է, եւ թէ՛ պէտք է աւխասիլ:

— Անհոգ երիտասարդութեան վախճանը՝ կարօտ ծերութիւնն է:

ԽՈՂԱՍԷՐ

Ն Ա Ն Գ Ի Ս Տ

Տ. Տ. ՄԵԼՔԻՍԵՂԵԿ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Մ Ո Ւ Ր Ա Տ Ե Ա Ն Յ Ի

Կերակրի օրը Պոլիս հասած հեռագիր մը գուժեց մահը Իզմիրի Առաջնորդ Տ. ՄԵԼՔԻՍԵՂԵՔ ԱՐՔ. Մուրատեանցի:

Երկար տոնէնէ կը տառապէր յողացաւ է, որ հիննալով, սրտի հիւանդութեան յանգած էր, եւ վերջերս, անդամալոյծ ըրած էր զինքը, որով ոտքի վրայ չէր կրնար կենալ:

ԿԵՆՍՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆԻՇԵՐ՝

Հանգուցեալը Բնիկ Գարապաղցի էր, Սիւնեաց Տառն լեռնային գիւղէն, 1836 Նոյմ.ին ծնած, եւ կրթութեամբ Սանահին վանքին և Տփղիսի Ս. Ներսիսեան Դպրանոցին մէջ, Ներսիսեան Դպրանոցին մէջ իր ուսուցիչը Պետրոս Շանչեանց՝ բաւական հեռատես էր մեծ ապագայ մը գուշակելու համար իր խոստմնալից ուսանողին վրայ, զոր յանձնարարած էր Ներսէս Աշտարակեցի Կաթողիկոսին, որ քաջալերելու համար այս յաջողագոյն ընթացաւարտը, և փափկութեամբ զայն յորդորելու համար որ իր առոյգ ոյժը և նորարարած տաղանդը նուիրէ Համայնքին և Եկեղեցիին, բացառապէս թոյլատրեց Պրն. Գարեգինին (իր նախկին անունով) ուրար մը առած քարոզել Տփղիսի վանքի Մայր—եկեղեցիին մէջ, իր առաջին քարոզութիւնով Պրն. Գարեգին ուշադրութիւն հրաւիրեց իր վրայ, ու իր մէջ շեշտուեցաւ եկեղեցականութեան յարելու բաղձանքը: Այնպէս որ գեղեցիկ և կայտառ երիտասարդ մը եղած, Շուշիի մէջ կրթական եռանդուն գործիչ մը և մասնաւոր տուններու մէջ դաստիարակ եղաւ և մաքուր սէր մը ներշնչեց Արղուութեանց մեծ գերդաստանէն օրիորդի մը, որուն ծնողքը չնայելով ընկերական աստիճանի տարբերութեան, թէեւ յօժարեցան իրենց փեսայ ընդունիլ իրենց տան դասատուն, բայց Պրն. Մուրատեան, աշխարհային ամէն վայելք առաքուր կոխելով, ծանուց թէ որոշած է

իր կեանքը եկեղեցիին նուիրել։ Ասոր վրայ, դեռափի և գեղանի օրիորդը ուրիշ կենակցութեան չօժարեցաւ, ինքն ալ մայրապետ եղաւ, հիւանդներով, տղոցմով, բարեգործութեամբ, կրթութեամբ զբաղեցաւ, և իր կամովին նսեմացուցած կեանքին մէջ, ուրախութեան չող մը փայլատակեց երբ լսեց Տ. Մեկքիսեղեկ Սրբազանի Կաթողիկոսական ընտրութիւնը, զոր խիստ փափուկ ոճով մը շնորհաւորեց ինքզինքը ճանչցնելով։ Բայց երբ լսեց որ Կայսեր կամքը այլապէս տնօրինած է, և Մակար Սրբազան հաստատուած է, խեղճ մայրապետը սրտին ցաւէն մեռաւ։

Պրն. Մուրատեան ստիպուելով Պոլիս դալ, հոս կը փափաքի ձեռնադրուիլ Գէորգ Կաթողիկոսէն (1866), բայց ան խորհուրդ կուտայ պահ մը աշխատիլ Երուսաղէմի Վանքին մէջ, ուր ժառանգաւորաց Վարժարանին ուսուցիչ և յետոյ Տնօրէն կ'ըլլայ, և «Սիօն»ի խմբագրապետ։ Եսայի Պատրիարքին կը վիճակի զինքը ձեռնադրելու, 1869ին։

Նոյն տարին Տ. Մեկքիսեղեկ Վ. Պոլիս կ'այցելէ երկրորդ անգամ, և Ուսումնական Խորհուրդի անդամ կ'ընտրուի։ Իբրեւ Երուսաղէմի պատուիրակ կ'երթայ Ռումանիա, Գերմանիա, Ֆրանսա և Զուիցերիա և այս կերպով գաղափար կ'առնէ գերմանական աստուածաբանութեան վրայ, և կը ճանչնայ աստուածաբան հեղինակներ ու հեղինակութիւններ, որոնք ապագային մեծապէս օգտակար եղած են իր գրական զբաղումներուն։ Իր դարձին Երուսաղէմի մէջ համերաշխութեան ոգի չգտնելով 1877ին սիրով կ'ընդունի Իզմիրի առաջնորդութիւնը։ Իր առաջին պաշտօնավարութիւնը՝ Իզմիրի մէջ՝ թէ՛ իր գործունէութեամբ և թէ՛ իր շուրջիններուն օգնութեամբ, արդիւնաւոր եղած է։ Այս միջոցին է որ Սպարթալեան եղբարք Իզմիրի Հիւանդանոցը կառուցին, և Իզմիրի դպրոցները նոր կառուցուեցան և լաւագոյն շրջանակի մը մէջ մտան ու զանազան կաւուածներ շինուեցան, երկու տարի ետքը Իզմիրի վրայ եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ։

Տ. Գէորգ Կաթողիկոսին մահէն ետքը, 1884ին, ընտրելին երու ցուցակ շինելու կուռած եկեղեցական Համագումար ժողովին մասնակցելու համար Կ. Պոլիս եկաւ։ Ներսէս Պատրիարքին անունը ամէն ցանկերուն զուխը կը գտնուէր, և Էջմիածնի Ընտրական ժողովին քուէարկութենէն ետքը, Զարին մատուցանելի երկու ընտրեալներն էին, Տ. Ներսէս Սրբազան և Տ. Մեկքիսեղեկ Սրբազան։ Ներսէս Սրբազան, ծանրապէս հիւանդ, հրաժարեցաւ, և մինակ ընտրելի մնաց Իզմիրի Առաջնորդը։ Իր համակիրները պնդեցին թէ քանի որ Ա. ընտրելին քաշուեցաւ, պէտք է երկրորդը հաստատուի։ Բայց քանի որ երկուքէն մէկը հրաժարած էր, Զարը երկու ընտրելիի մէջէն զանազանելու իրաւունքը ի գործ դնելու անկարող կ'ըլլար, ինչ որ Պալատենիոյ իմաստով օրէնքի հակառակ կը համարուէր, ուստի 1885ի ընտրութիւնը բեկեալ հռչակուեցաւ, և յաջորդ տարին Մեկքիսեղեկ Սրբազան ինչպէս այստեղ, Էջմիածնի մէջ ալ, Ընտրողական ժողովին առաջին ընտրեալը եղաւ։ Մակար Սրբազան ալ Բ. ընտրելի եղաւ։ Բայց ոչ իսկ Էջմիածնի ժողովին քուի բացարձակ մեծամասնութիւնը ունենալով։ Երկար սպասումէ մը ետքը, հեռագիր եկաւ Բեդերսպուրկէն թէ Ալեքսանտր Գ. Զարը, Պալատենիայով իր ունեցած մէկ իրաւունքը 1886էն ի վեր առաջին անգամ ի գործ դնելով, Կաթողիկոս հաստատած է Բ. ընտրելին, Մակար Արք.։

Մեկքիսեղեկ Սրբազանի ընտրութիւնը շնորհաւորուած էր թէ՛ այստեղ և թէ Ռուսիոյ Հայոց մէջ, և առաջին խնդակցութիւնը նոյն իսկ Սինդիկոս կողմէ հեռագիրով ուղղուած էր Իզմիր։ Կ. Պոլսոյ Տ. Յարութիւն Պատրիարքը, Ազգ. Վարչութիւնը, ամէն պաշտօնական մարմինները փութացած էին շնորհաւորել զինքը՝ միաձայն հռչակելով իր արժանիքը։ Հետեւաբար, Բեդերսպուրկէն եկող հեռագիրին պատճառած յուսախաբութիւնը ընդհանուր եղաւ։

Պէտք էր ուրեմն ճանչնալ Մակար Սրբազանին հաստատումը։ Ասոր վրայ էր որ ծագեցաւ վէճ մը՝ որ բաւական երկար տևեց, բայց վերջապէս երկար վիճարա-

ՇԱԲԹՈՒԱՆ ՆՕԹԵՐ

նութիւններէ ետքը, ձեռնհաս ժողովները բռնաբարկեցին բացառապէս ճանչնալ Մակար կաթողիկոսը և այս որոշումը շատ ծանր ճնշեց Մելքիսեդեկ Սրբազանի վրայ:

Ասկէ ետքը 1888ին Մելքիսեդեկ Սրբազան թողուց առաջնորդութիւնն ալ, և Կ. Պոլիս գալով, առանձնացաւ Գըզըլ Թօբըազ: Տասը տարի Գատըգիւղի քարոզիչ եղաւ: 1896ին առժամանակեայ Խառն ժողովին անդամ կարգուեցաւ, բայց առհասարակ ձեռնպահ մնաց Պատրիարքարանի գործերէն: 1898ին վերընտրուեցաւ Իզմիրէն, ուր մինչեւ հիմա կը մնար:

Արդիւնաւոր եղած է նաեւ իր գրական կեանքով, հեղինակելով եկեղեց. պատմութեան վերաբերեալ զանազան երկեր:

Կիլիկիոյ կաթողիկոսական ընտրութեան ժամանակ ոմանք իր վրայ խորհեցան իրրեւ յարմարագոյն ընտրելին Սիսի Աթոռին: Բայց ինք կանուխէն հրաժարեցաւ բացարձակապէս:

* * *

Յուդարկաւորութիւնը և թաղումը կատարուել է կիրակի օր, մեծ շուքով, առաջնորդութեամբը՝ Իզմիրի Յունաց առաջնորդ Եպիսկոպոսին, ուրիշ եպիսկոպոսի չգոյութեան պատճառով, և մասնակցութիւնովը բաղմաթիւ յուդարկաւորներու, ծանօթ անձնաւորութիւններու, մամուլի և պաշտօնական մարմիններու ներկայացուցիչներու, որոնցմէ ի մէջ այլոց՝ տեղին Բարձր. կուսակալ փաշային կողմէ՝ ոստիկանապետ Վսեմ. Ապտիւրրահման պէյ, Ամերիկ. Միսիոնարներէն Մր. Պարքլէյ, Վեր. Յակոբ Թաշեան, Տոքթ. Ս. Գալալճեան, Հրեաներու խախամապետը, Վիէննական միսիթարեաններու կողմէ՝ Հ. Յակոբ Գոսեան և Հ. Վ. Մաթիկեան, Փորթուկալի հիւպատոսը, և ուրիշ դեսպանական ներկայացուցիչներ:

Դագաղը եկեղեցի տարուելով, դամբանականներ խօսուելը են վրան, և եկեղեցական արարողութիւններուն աւարտումէն ետքը, դուրս հանուելով մարմինը՝ ամփոփուել է Ս. Ստեփաննոս եկեղեցիին փակին մէջ, հանգուցեալ Պօղոս Պատրիարքի շիրիմին աջ կողմը:

Պեքայեբեան վարժարանի ամսվերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ երկուշաբթի օրը, նոյն վարժարանին մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեանը, բաղկացած պաշտօնական մարմիններու ներկայացուցիչներէ և հանդիսականներէ: Հանդէսը, որուն կը նախագահէր Օրմանեան Ս. Պատրիարքը, բացուեցաւ Համիտիյէ քայլերգով, զոր ուսանողները երգեցին: Նուագ չկար հանդէսին մէջ, որովհետեւ Պէրպէրեան էֆ. կորսնցուցած ըլլալով իր սիրական բարեկամը, Մելքիսեդեկ Եպիսկ.ը, սուգի մէջ կը գտնուէր:

Յետոյ Պէրպէրեան էֆ. կարգաց վարժարանին այստարուան տեղեկագիրը, (*) եւ յայտնեց թէ տարուան ընթացքին մէջ վարժարանը ունեցած է 72 գիշերօթիկ եւ 173 ցերեկեայ ուսանող:

Տեղեկագիրին ընթերցումին յաջորդեց իւրաքանչիւր դասարանի յաջողակ աշակերտներուն մրցանակի՝ ու վկայականի բաշխումը ընթացաւարտներուն՝ թիւով 15, Պոլիսէն ու գաւառներէն, Պարոնայք՝

Գեղամ Գրիգորեան
Օննիկ Ռ. Պէրպէրեան
Հայկ Ղազարոսեան
Դաւիթ Մսրըբեան
Արմենակ Պօղոսեան
Ղազարոս Բարեխան
Կարապետ Փէհլիվանեան
Գամէր Շիրինեան
Դանիէլ Յովհաննէսեան
Մանուկ Աճէմեան
Տիգրան Չէօկիրեան
Զարեհ Մեծատուրեան
Գրիգոր Արխանեան, և երկու բացակայ:

Դպրոցական տղոց աշխատութիւնը վարձատրելու փափաքով վառուած բարեսէր անձ մը՝ Նշան էֆ. Գաղաղեան գովելի

(*) Մանգումէ իր 676—679 թիւերուն մէջ հրատարակեց այս շահեկան տեղեկագիրը:

գաղափարը ունեցած էր, իբր օրինակելի նորութիւն 10 ոսկիի մրցանակ մը սահմանելու վարժարանին յաջողագոյն ուսանողներուն: Մրցանակը՝ ստացան ուսման հինգ ճիւղերու մէջ յաջողագոյն ուսանողներ՝ Պ. Պ. Օննիկ Ռ. Պէրպէրեան (մեծանուն ուսուցչապետին որդին) և Գրիգոր Ոսկանեան՝ ուսողութեան համար: Պ. Պ. Օննիկ Ռ. Պէրպէրեան և Հայկ Ղազարոսեան՝ բնական գիտութիւններու համար: Պ. Ղազարոս Բաբելեան՝ հայերէն շարագրութեան: Պ. Գամէր Շիրինեան օսմ. շարագրութեան: Եւ Պ. Գեղամ Գրիգորեան՝ Ֆրանս. շարագրութեան:

Պէրպէրեան էֆ. խօսքը ընթացաւարտներուն ուղղելով իր Հոսկ Բանքը արտասանեց, յուզուած շնչերով, և մասնաւոր գոհունակութիւնով յիշատակեց ընթացաւարտներուն տրուած նուէրները, որոնց մէջ ուշագրաւ տեղ մը կը գրաւէ Մանգոլմէի Տէր և Տնօրէն Յովհաննէս էֆ. Յ. Գայսէրեանի ինքնատիպ գաղափարը՝ որով Քասիմի թարգմանած աշխարհաբար Նաւեկէն փառակազմ ու ոսկեզօծ 14 օրինակ կը նուիրէ ընթացաւարտներուն:

Ուրիշ քանի մը ուղերձներէ ետքը հանդէսը փակուեցաւ Ս. Պատրիարք հօր խօսքերով:

Հայ եկեղեցիներուն համար Ռուսիոյ մէջ նոր օրէնք մը սահմանուեցաւ, որուն համեմատ անոնց կալուածները Պետութեան կ'անցնին: Այդ եկեղեցիներուն սեփականութիւնները և պատրաստ զրամները, որոնցմով կը հոգացուէին դպրոցները՝ պիտի կառավարուին Հանրային կրթութեան նախարարութեան կողմէ:

Վաղը ժամը 7ին կը կատարուի Սկիւտարի Երանուհեան Մանկապարտէզին հանդէսը:

Ռուսահայ ծանօթ գերասանուհի Տիկին Սիրանոյշ, հինգշաբթի օր Պոլիս հասաւ, ուր պիտի անցնէ ամառուան եղանակը և զարձեալ պիտի դառնայ Կովկաս, վերսկսելու համար իր ներկայացումները:

Գասըգիւղի քարոզիչ Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Դուրեան, ձեռնարկած է քարոզներու հաւաքածոյի մը պատրաստութեան, թարգմանելով անգլիացի ու ֆրանսացի նշանաւոր քարոզիչներու գործերէն: Այդ հեղինակներուն մէջ են՝ Ֆարրար, անգլիացի հռչակաւոր քարոզիչը, որ հանգուցեալ Վիթթորիա թագուհիին խոստովանահայրն էր, և որ ծանօթ է արդէն «Բիւրակն» ընթերցողներուն, Բաբգէն Վաղդապետի ուսումնասիրութեամբ: Յետոյ Սքըրճընի, Պիլլըրի, Պէրսիյէի, Կրէյտընի պէս հռչակաւոր քարոզիչներ:

Տ. Նեքսէս վրդ. Դանիէլեան ալ, որ երկար առեւն է Վեր զբաղած էր քարոզներու փունջի մը պատրաստութեան, որ պիտի բովանդակէր հայ քարոզիչներու քարոզներ, այս օրեր աւարտած է իր ձեռնարկը ու հատորը գեղատիպ հրատարակած ու չորջաբերութեան հանած:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ա Ն Գ Լ Ի Ա

Երեսփ. Ժողովին վերջին նիստերէն մէկուն մէջ վիճաբանութիւն բացուեցաւ և կարեւոր յայտարարութիւններ եղան: Ազատական երեսփոխան Մր. Չարլս Տիլք ըսաւ թէ Անգլիոյ թագաւորին և Մ. Լուպէի փոխադարձ այցելութիւնները հակասութիւն մը կը ձեւացնեն Գերմանիոյ հանդէպ Անգլիոյ ունեցած քաղաքականութեան հետ: Բանախօսը անորոշ գտաւ այդ քաղաքականութիւնը և ստրկական: Զինու մէջ հետեւում քաղաքականութեան ալ դէմ խօսեցաւ: Գալով Քանատայի գործերուն, Անգլիա ուղեց զինուորական դաշնակցութիւն մը կնքել Գերմանիոյ հետ, բայց յետոյ հրաժարեցաւ այդ գաղափարէն, պահանջումներ ընելով: Մր. Չարլս Տիլք երկրին շահերուն հակառակ նկատեց այդ դաշնակցութիւնը: Նախարարական կուսակցութենէն Մր. Պուլլիս ալ քննադատեց Գերմանիոյ քաղաքականութիւնը, և ուղեց

գիտնալ թէ Անգլիա գաղտնի դաշնագիր մը կնքած է անոր հետ: Գերմանիա միակ յարձակողական երկիրն է, ըսաւ բանախօսը որ կ'ուզէ ուրիշին հողերը գրաւել: Անգլիա միշտ զոհը եղած է գերման քաղաքականութեան այն ատենէն ի վեր, երբ անտառներով ծածկուած էր երկիրը, մինչ հիմա բրոքսէօրներով լեցուած է:

Արտաքին գործոց Կոորդինացական Լորտ Գրանպորն յայտարարեց թէ չի կրնար պատահանել Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ գաղտնի դաշնագիր մը կնքուած ըլլալու մասին, բորթուկայեան ստացուածքներուն համար: Անգլիական կառավարութիւնը ոչ մէկ բան ըրած է որ իր հին դաշնակցին՝ Բորթուկալի աննպաստ ըլլայ: Այս վերջինը գիտէ թէ Անգլիոյ մտադրութիւնները նըպաստաւոր են իրենց համար: Լորտը յարեց թէ ամէն ջանք կը տարուի, գործակցութիւն մը առաջ բերելու համար եւրոպական զանազան տէրութեանց միջեւ: Գալով Զինու մէջ հետեւուած անգլիական քաղաքականութեան, անգլեագերման համաձայնութիւնը ընդարձակ բան մը չէ, ըսաւ բանախօսը, և ոչ ալ սխալ մը: Այդ համաձայնութիւնը կը ձգտի պահպանել Զինու հողային ամբողջութիւնը, Դոբրադաբար Գերմանիա այդպէս չէ մեկնած: Շանկհայի պարպումին մէջ Անգլիա անյաջողութիւն չէ ունեցած, թէեւ գերման կառավարութիւնը կարգ մը պայմաններ առաջարկած է՝ զորս չէր կրնար ընդունիլ: Գալով Մանչուրիոյ, Անգլիոյ այդ մասին ունեցած քաղաքականութիւնը կը հանգչի անգլեւճաբոն քաղաքականութեան վրայ: Անգլիա իր իրաւունքներն ալ արժեցուց և Ռուսիոյ հոն ունեցած մասնաւոր կացութիւնը ճանչցաւ: Ռուսիա երկաթուղի կը շինէ Մանչուրիոյ, իսկ Անգլիա՝ Եանկ-Ձէի հովտին մէջ: Վէնէցուէլայի խնդրին մէջ Վիլհելմ կայսրը ո եւ է գեր չէ խաղացած անգլեագերման բանակցութեանց մէջ: Բանախօսը բողոքեց անգլեագերման գործակցութեան դէմ ուղղուած քննադատութեանց դէմ: Գերմանիոյ Խորհրդարանին

մէջ Անգլիոյ նկատմամբ եղած ոչ-բարեկիրթ յայտարարութիւնները պատճառ մը չեն որ երկու երկիրները խզեն իրենց յարաբերութիւնները: Միացեալ Նահանգներու հետ Մեծն Բրիտանիոյ ունեցած յարաբերութիւնները ամէն ատենէ աւելի սիրալիր են հիմա: Անգլիական կառավարութիւնը կը փափաքի բարուք յարաբերութիւններ ունենալ բոլոր երկիրներուն հետ, մէջը ըլլալով նաեւ Գերմանիա: Բայց գաղթավայրերը անոնցմէ առաջ են, ու Քանատայի մասին առաջարկուած պայմանները չեն կրնար ընդունուիլ: Անգլիոյ կառավարութեան կողմէ եղած ջանքերը, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Միացեալ Նահանգներու հետ բարեկամական յարաբերութիւնները ամրապնդելու համար, լաւ արդիւնք տուած են:

ԻՇԽԱՆՈՒՆԻ ՄԸ ՓԱՌՈՒՍԸ

Իշխանական նոր վէպ մըն ալ, տեսակ մը գայթակղութիւն՝ որ կը յիշեցնէ Լուիզ իշխանուհիին ամուսնական արկածը: Պատմութիւնը դարձեալ ծագում առած է գերմանական փոքր արքունիքներէն մէկուն մէջ, ուր կեանքը անհրապոյր կը թուի մանկամարդ իշխանուհիներուն: Գրեթէ երեք ամիս առաջ Կիյօմ-էրնէսթ տը Սաքս-Վէյմար մեծ դուքսը կ'ամուսնանար Հանրի ԻԱ. տը Ռէօսի հետ: Ամուսնական ուղեւորութենէն յետոյ Վէյմար դարձան, ուր խանդավառ ընդունելութիւն մը գտան: Բայց քանի մը օր ետքը, Քարօլին մեծ դքսուհին անակնկալ կերպով կը հեռանար արքունիքէն, Զուիցերիա երթալու համար: Շատ մը կարծիքներ կան. ոմանք կ'ըսեն թէ այդ փախուստին պատճառն են ամուսնական անհամաձայնութիւնները, սակայն սխալ է այդ կարծիքը, քանի որ երկու ամուսինները շատ կը սիրէին զիրար: Ամէնէն ճշմարտանման ենթադրութիւնը սա է թէ արքունիքի տարիքոտ կիները բռնութիւն բանեցուցած ըլլան իր վրայ, երբ իշխանուհին իր ծննդեան տաանընամեայ տաւրիդարձը կը տօնէր: Այդ կիները կ'ուզէին էթիքէթի կանոնները յարգել տալ իշխա-

նուհեմին: Այս վերջինը, շատ զուարթ, աշխոյժ, նախապաշարումէ ազատ, ճամբու զրաւ այդ կիները, որոնք ամէն վայրկեան պարապ խօսքեր կը կարդային իր գլխուն: Բայց արքունիքի կիները պարտուած չհամարեցին ինքզինքնին ու պայքարը սկսաւ: Իշխանուհին չդիմանալով՝ ի վերջոյ խոյս տուաւ: Մեծ դուքսին կատարած դերը որոշ չէ. ոմանք կ'ըսեն թէ չեզոք մնացած է այդ վէճին մէջ, բայց իր կնոջ ընկերացած է Զուիցերիա, ցոյց տալու համար թէ իրեն համակարծիք էր: Ուրիշներ ալ կը յայտնեն թէ մեծ-դուքսը շատ զարմացեր է՝ իշխանուհիին մեկնումը լսելով. անմիջապէս կառախումբ նստեր է, անոր միանալու եւ գործը կարգադրելու համար:

ՆՈՐ ԵՒ ՏԱՐՈՐԻՆԱԿ

ԿԱՐՃԱՀԱՍՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՇՔԸ ԼՈՅՍ

Վերջերս ֆրանսական Ակադեմիին ներկայացուեցաւ հասակը բարձրացնելու կամ մարդու մը ստանալիք սովորական բարձրութենէն աւելի երկարելու նորադոյն տեսութիւնը: Այս տեսութեան համեմատ խնդափողին մօտը գտնուող ցցունքը՝ կը նըկատուի կեդրոնը՝ հասակի աճման: Տղոց քով ալ ցցունքը զարգացնելով, անոնք պիտի կրնան հիմակուանէն բարձր հասակի մը հասնիլ, չափահասութեան հասնելու ընթացքին միջոցին:

ԳՐՈՂ ՄԵՔԵՆԱՅ

Հնարուած է stenodactyl կոչուած սղազրուծեան մեքենայ մը, որ գիւտն է ֆըրանսացիի մը: Այս մեքենան մէկ վայրկեանի մէջ պիտի կրնայ գրել 200 է աւելի բառ, կատարեալ դիւրութեամբ: Տասը բանալի ունի ան. որոնց իւրաքանչիւր հինգը գործածելի՝ աջ ու ձախ ձեռքերուն միջոցով: Հինգ բանալիներուն մէկ շարքը, կը գործածուի նիշելու համար բաղաձայնները, մինչդեռ միւս շարքը՝ բաղաձայնները և կեսաձայնները: Անանկ մը կազմակերպուած է մեքենան՝ որ միաժամանակ շատ մը բանալիներ կրնան գործածուիլ:

ԼԷՈՆ ԺԳ. ՊԱՊԸ

(ԿԵՆՍՍԱԳՐԱԿԱՆ)

Վրինչէնցօ Ճօաքիսօ Բէչչի, Լէոն ԺԳ. Պապը, ծնաւ 1810 Մարտ Զին Քարբինէթօ լեռնային քաղաքին մէջ: Հայրը Կոմս Լոնտովիքօ Բէչչի, ներկայացուցիչ էր ազնուական՝ բայց միջակ հարստութեան տէր ընտանիքի մը: Ապագայ Պապը իր չորրորդ որդին էր: Տակաւին երկու տարեկան չկար երբ իր մայրը հետեւեալը գրեց անոր մասին իր ազգականներէն մէկուն. — «Փոքրիկ Վրինչէնցօս միս մինակ կը քալէ, և բոլոր կարասիներուն վրայ կ'ելլէ առանց օգնականի: Երէկ ուզեց որ անպատճառ սպասաւորին հետ երթայ ջուրը տանի ձեր ձին: Կ'ուզէր ինք մինակ տանիլ զայն, և ամէնքս խնդալէն կը մարէինք երբ սկսաւ «տէ՛հ, տէ՛հ» ըսել ձիուն»: Մայրը շատ ջնստեանդ հաւատացեալ մըն էր, և իր փափաքին համաձայն, տղան՝ ութ տարեկանին՝ իր Անթօնիօ հօրեղբոր հետ հետ մէկ տարի Հռոմ անցնելէ վերջ, Վիթէրպօ ղրկուեցաւ, և յանձնուեցաւ Յիսուսեան Հայրերուն խնամքին: Այս ժամանակները հայրը փափաքեցաւ իր տղան զինուոր ընել, բայց միտքը փոխեց տեսնելով որ զաւակը շատ կը կարգայ թովմաս Ագուլինացիին պատմութիւնը: «Ինչո՞ւ Պապ մը չընենք-դիներ», հարցուց մայրը ժպտելով, երբ տասնեւեց տարեկան էր, առաջին կարգի գիտնականի մը համարը կը վայելէր: 1824ին դժբաղդութիւնը ունեցաւ կորսնցնելու իր մայրը: Նոյն տարին Վիթէրպոյէ Հռոմ փոխադրուեցաւ, և յանձնուեցաւ իր հօրեղբոր խնամակալութեան, հոս շարունակեց իր ուսումները. իր հայրը կը փափաքէր որ բարձրագոյն ուսումներու հետ տեղեակ ըլլայ նաև աշխարհիկ ուսումներու կամ գեղարուեստի: Ան եկեղեցական ասպարէզին համար չէր պատրաստեր զինքը,

Տե՛ր եւ Տե՛րհն

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագ. ՆՇԱՆ. Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Պապը Ալի Եսսէսի Իգսամ Երագրին դէմ քիւ 38

այլ աւելի այն վարչական պաշտօններէն
ուէ մէկուն համար, զորս Պապերը իրենց
Այսթարհային իշխանութեան օրերուն կը
յանձնէին աշխարհիկ ազնուականութեան
խոստմնալից անդամներուն: Բայց արդէն
Բէչչի միտքը գրած էր Եկեղեցիին ծառայել
և իր 18րդ տարին բոլորած պահուն յայտ-
նեց իր որոշումը: Ո՛չ հայրը և ոչ հօրեղբայրը
բնաւ առարկութիւն չըրին, և անմիջապէս
սկսաւ իր աստուածաբանական ուսմանց:
Այս շրջանին իր մտերիմ բարեկամներէն էին
պատանի դուքս Րիարիօ Սիսթօ Սֆօրցա,
որ ապա եղաւ Արքեպիսկոպոս Կարդինի,
կարդինալ Սալա և կարդինալ Օտէսքալքի,
ուրկէ ընդունեց Զեռնադրութեան փոքրագոյն
կարգերը և առաջինին ազդեցութեամբն էր
որ ընտրուեցաւ Պապական Դիւանատան
անդամ. ասիկա տեղի ունեցաւ 1837ին և
նոյն տարին Բէչչի քահանայ՝ ձեռնադրուե-
ցաւ կարդինալ:

Բէչչի 27 տարեկան էր դեռ, բայց ժա-
մանակին Պապը անոր կարողութիւնը ճանչ-
նալով Նուիրակ կամ Կառավարիչ անուանեց
զայն Պէնէվէնթօ Գաւառին: Բէչչի՝ Պապին
ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրած էր իր
աւրիւթեամբ զոր ցոյց տուաւ Հռոմի մէջ
պատահած սոսկալի քուէրային ժամանակ,
Բէչչի իրեն առջեւ դրուած ահագին գոր-
ծին բնութենէն շուարած, իր սեփական
կարողութեանց վրայ ալ անվստահ, և նաև
զօկամակելով բաժնուիլ իր սիրական ու-
սումներէն, համեստօրէն իր անփորձութիւնը
առարկեց, եւ գրեթէ թախանձագին աղեր-
սեց որ այդ պատասխանատուութենէն խնայեն
զինքը: Բայց Պապը քաջալերեց զայն սըր-
տապնդիչ խօսքերով, և նոր Կառավարիչը
իր գաւառը մեկնեցաւ: Հոն հասնելուն պէս
սոսկալի տենդէ մը բռնուեցաւ: Նոյն իսկ
Հռոմի մէջ զրոյց տարածուեցաւ թէ մեռած
է, բայց ապաքինեցաւ: Բէչչի գնահատեց
իր պաշտօնին բոլոր զփուարութիւնները և
կարող ու փորձ ոստիկանապետի մը՝ Սթէր-
պինի աջակցութիւնը ձեռք ձգեց: Սթէր-
պինի չարագործներուն սարսափ ազդած էր,
Ասոնք աղերսագիր տալով Պապին խնդրեցին

անոր պաշտօնանկութիւնը, առարկելով իբր
այն թէ իրենց իրաւունքներուն մէջ ոտն-
ձգութիւն կ'ընէ. բայց Գրիգոր ԺԶ. կարե-
ւորութիւն չտուաւ անոնց: 1843ին եպիս-
կոպոսութեա՛ւ բարձրացաւ, անուանուելով
արքեպիսկոպոս Տափէթթայի, և ապա զըը-
կուեցաւ իբրեւ պապական նուիրակ Պրիւսէլի
արքունիքին մօտ: Ի՞նչ անուանումին ժա-
մանակ Ֆրանսերէն բառ մը անգամ չէր գի-
տեր, բայց այս աննպաստ պարագային յաղ-
թեց իրեն յատկանիչ եղող կորովով, և
Պրիւսէլ հասնելէն քիչ ժամանակ վերջը կըը-
ցաւ դիւրութեամբ Ֆրանսերէն խօսիլ:
Բայց Պէլճիքայի խիստ կլիման ծանր եկաւ
իր առողջութեան, և Յ տարի անոր մայրա-
քաղաքը բնակելէ վերջ, Գերապայծառ Բէչչ-
չի ետ կանչուեցաւ: Այդ ատեն առիթը
գործածեց շարունակելու համար իր դիւա-
նագիրական դատարարակութիւնը, այցելե-
լով Անգլիա և Ֆրանսա, Բէրուճիայի կը-
ղերը անոր իտալիա վերադարձը լսելուն
պէս, փափաք յայտնեց իր հին կառա-
վարիչը իբրեւ եպիսկոպոս ունենալ, որով-
հետեւ այնտեղի աթոռը թափուր էր այդ
միջոցին: Պապը յօժարութեամբ լսեց խնդիրքը,
եւ 1856 Յնվ. 12ին Բէչչի Բէրուճիայի ե-
պիսկոպոս ընտրուեցաւ: Հոնտեղի իր ե-
պիսկոպոսութեան առաջին երկու տարիներ-
ուն մէջ, Գերապայծառ Բէչչի այնպէս ձե-
ւացուց թէ անգէտ է իր ժամանակի քաղա-
քական բարեխառնութեան, և իր բոլոր
ջանքերը նուիրեց, միայն պախարակելով
իր թեմին մէջ տիրող բարոյական թուլու-
թիւնը:

Երբ Պիոս Թ. վատիկանէն պարտաւոր-
ուեցաւ հեռանալ, և առժամայ վարչու-
թիւն մը հաստատուեցաւ Հռոմի մէջ, Գե-
րապայծառ Բէչչի պահեց իր հեղինակու-
թիւնը Բէրուճիայի մէջ: 1853ին Պիոս Թ.
անգամ մըն ալ հաստատուելով Հռոմի մէջ,
բարձրացուց զայն կարդինալի պատիւն,
բայց Բերուճիայի եպիսկոպոսութիւնը թո-
ղուց անոր:

(Շար.ը կարդալ կողքին Բ. էջը)

Կ'ուզէ՞ք ունենալ ըմպելի մը աման եւ սննդաւ,
Կ'ուզէ՞ք խմել նեկտար մը հոսալիքս եւ առողջաւար,
Կ'ուզէ՞ք ամառուան տօթադին օրերուն զովանալ,
Գնեցէ՛ք եւ խմեցէ՛ք խառնուրդ քիյերը զուարդարար:

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԸՆՏԻՐ, աման եւ հոսալիքս

Վանառասան

Թ Է Յ Ե Ր

քիյի խառնուրդներ

Միշտ աման ու քարձ

Կ. Պոլիս, Պահճէ Գարու, Ճէլալ Պէյ խան, Թիւ 10

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Վարժարանին նպատակն է տալ միջնակարգ հիմնական կրթութիւն մը, հետեւելով անգլիական ու ամերիկեան նոյնօրինակ հաստատութիւններու (High School) ծրագրին: Նոյն ատեն ալ սակայն նկատի առնելով երկրին պահանջները մասնաւոր խընամք կը տարուի մայրենի ու պետական լեզուներու եւ գրականութեան, ինչպէս նաեւ Ֆրանսերէնի: Ամէնէն պղտիկ կարգերէն սկսելով կարգ մը դասեր կ'աւանդուին Անգլերէն լեզուով, որպէս զի բոլոր աշակերտները կանուխէն ընտելանան Անգլերէնի: Տնօրէնը՝ Տոքթ. Չէյմպլըս կ'աւանդէ Տոմարակալութեան դասը որ մասնաւորապէս կը յարմարցնէ ընթացաւարտները՝ գործնական կեանքի: Առողջաբանութեան դասը կ'աւանդէ վարժարանին բժիշկը, որ միանգամայն մօտէն կը հսկէ բոլոր աշակերտներուն առողջութեանը վրայ: Գիտական ճիւղերու դասախօսութիւնները արգիւնաւորելու համար՝ վարժարանը ունի պիտանի ու անհրաժեշտ գործիքներու ընտիր հաւաքածոյ մը: Նորակառոյց նպատակայարմար շէնքը եւ նորստաց ընդարձակ հողերը՝ ամէն ժամանակէ աւելի նպաստաւոր են աշակերտներուն հանգստութեանը եւ առողջութեանը, գիւղը ըլլալով արգէն հան-

րածանօթ՝ իր մաքուր օդովն ու գեղեցիկ տեսարաններովը: Վարժարանին վերապցումը (24րդ Տարեշրջան) տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 3ին (Ն. Տ.): Տարեթու շափն է 16 Օսմ. ոսկի: Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններու համար գիմել անձամբ Պայպըլ Հաուզ, Կ. Պոլիս, կամ նամակով Տնօրէնութեան, Պարտիզակ: 1—15

ՀԱՅՈՒՂԵԱՑ ՎԱՐժԱՐԱՆ, ԱՏԱԲԱՋԱՐ

Վարժարանին նոր տարեշրջանը պիտի սկսի սեպտ. 9ին (Ն. Տ.) չորեքշաբթի: Գիշերօթիկներուն տարեթու շափն է 12 Օսմ. ոսկի, որուն կէսը պէտք է վճարել սեպտ. սկիզբը, եւ միւս կէսը Յունուարի մէջ: Դաշնակի դաս առնողները 3՝ իսկ երգեհոնի դաս առնողները մէկուկէս ոսկի աւելի կը վճարեն:

Կէս տոմսակով Ատա-Բազար ուղեւորելու եւ ուրիշ գիւրութեանց համար կարելոր է որ վարժարանին գիշերօթիկ աշակերտուիները, ինչպէս նաեւ յառաջիկայ տարեշրջանին նոյն վարժարանին աշակերտիլ փափաքող օրիորդները իրենց անունները զըմկեն՝ և կամ անձամբ կամ իրենց պաշտպանին միջոցով ներկայանան Մր. Ո. Ո. Փիթի, Թիւ 5, Ամերիքան խան, Կ. Պոլիս, մինչեւ սեպտ. 4 (Ն. Տ.):

Վարժարանին յայտագիրը ուղղողներուն ձրի կը զրկուի: Ուրիշ տեղեկութեանց համար գրել Տոքթ. Ս. Էֆ. Գալպաճեանի, ատենապետ խնամակալութեան, Ատա-Բազար: